

Frankrijk en the Year of Europe

Transatlantische fricties in 1973

Door: Astrid Willems



Inhoud

Hoofdstuk 1. Inleiding	3
1.1 Probleemstelling	4
1.2 Onderzoeksvraag en operationalisering.....	5
Hoofdstuk 2. Europa en de transatlantische betrekkingen van 1970-1973	6
2.1. Economie en defensie	6
2.2. Europese Politieke Samenwerking en Top van Parijs.....	8
2.3 Transatlantische ontwikkelingen in de aanloop naar 1973.....	11
Hoofdstuk 3. De eerste helft van 1973- The Year of Europe	14
3.1 Kissinger en The Year of Europe	14
3.2 Franse politieke situatie.....	17
3.2 Bipolaire détente en vrees voor condominium.....	18
3.3. Initiële Franse reactie op het Kissinger-initiatief.....	20
3.4. Kritiek op Kissinger	23
3.5. Een collectief Europees antwoord?.....	24
Hoofdstuk 4. De tweede helft van 1973- L'année de l'Europe	26
4.1 Economie en defensie	26
4.2 Heath, Jobert en de Frans-Britse rapprochement.....	27
4.3. EPS-vergadering te Kopenhagen op 23 juli	29
4.4.'A Gaullist dream come true'	31
4.5. L'année de l'Europe	32
4.6. L'idée de manoeuvre	34
Conclusie	36
Bibliografie	Error! Bookmark not defined. 8

1. Inleiding

Het jaar 1973 vormde het toneel van een aantal turbulente episodes in de Europese geschiedenis. Tegen de achtergrond van de bipolaire wereldorde ten gevolge van de Koude Oorlog, liepen de spanningen in het Midden-Oosten hoog op en mondde uit in 'de eerste oliecrisis'. De Europese Gemeenschap (EG) verwelkomde drie nieuwe lidstaten: Denemarken, Italië en het Verenigd Koninkrijk. Laatsgenoemde had een langspekend traject van frictie met Frankrijk achter de rug; de uiteindelijke toetreding kon dan ook een klein mirakel genoemd worden. De goudstandaard werd definitief losgelaten, wat resulteerde in de val van het financieel-economisch systeem van Bretton Woods. Rees de vraag naar wie de leiding op zich zou nemen op politiek en economisch vlak in Europa: was deze rol nog steeds weggelegd voor de Verenigde Staten?

Om de transatlantische betrekkingen nieuw leven in te blazen, introduceerde de Amerikaanse nationaal veiligheidsadviseur Henry Kissinger in april 1973 'the Year of Europe': een omvangrijk plan dat moest voorzien in het tekenen van een 'new Atlantic Charter'. Geir Lundestad typeert het plan als volgt: 'the Year of Europe was Nixon-Kissinger's most ambitious attempt to redefine and strengthen relations with Europe within the crucial Atlantic framework'.¹ Frankrijk zou hierin een cruciale rol spelen, zo blijkt uit onderzoek van Marc Trachtenberg: 'Kissinger laid out his basic views in a meeting with Pompidou in May 1973. A strong Europe, he said, was as essential as a strong China, and in that strong Europe, "France would play a pivotal role. We do not believe that Germany is sufficiently strong psychologically, and we believe it is too open to Soviet pressures to be able to contribute to develop a Europe in this sense".²

Een half jaar later, in september 1973, kwam het Europese antwoord op Kissinger's initiatief: een nieuw verdrag ter versterking van de Europese Politieke Samenwerking (EPS), dat sterk de nadruk legde op het definiëren van de Europese identiteit ten opzichte van de V.S. Het Amerikaanse plan werd vakkundig genegeerd ten bate van dit Europese ontwerp. Deze onverwachte reactie leidde tot groot ongenoegen aan Amerikaanse zijde, en vergrootte de politieke kloof tussen de twee continenten. In plaats van een intensivering van transatlantische betrekkingen te bewerkstelligen, bleek Europa juist de touwtjes in eigen handen te hebben genomen. Het Year of Europe-initiatief 'was to mark and bedevil European-U.S. relations for more than a year.'³

¹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe Since 1945* (New York 2003) 182.

² M. Trachtenberg, 'The French Factor in U.S. Foreign Policy during the Nixon-Pompidou Period, 1969-1974', paper gepubliceerd ter gelegenheid van een conferentie over Georges Pompidou en de Verenigde Staten genaamd 'A special relationship, 1969-1974' (Parijs 2009) 2.

³ D. Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity: The EC Nine and Kissinger's Year of Europe', in: M. Schulz en T. Schwartz, *The Strained Alliance* (New York 2010) 195-220, 195.

1.1. Probleemstelling

De Franse minister van Buitenlandse Zaken, Michel Jobert, pleitte voor een handhaving van de Europese identiteit onafhankelijk van de Verenigde Staten: 'l'Europe n'avait aucune raison de se presser, sauf une: celle d'affirmer son identité tout azimut, à tout usage, et pour elle-même'.⁴ Om de definiëring van de Europese identiteit de bespoedingen, was Frankrijk bereid tot grote concessies: de aloude trend richting intergouvernementalisme werd binnen enkele maanden losgelaten en verruild voor een Europees beleid met een sterker supranationaal karakter. 'Such proposals meant that by 1974, some (if not all) French political actors were ready to substantiate the new concept of a European identity by fleshing out the European Union in institutional terms', aldus Aurélie Élisabeth Gfeller.⁵ Een opvallende politieke koerswijziging: 'The French government had agreed to what it had always opposed: EPC discussions on U.S.-European relations.'⁶ Bestond er in Frankrijk begin 1973 nog bijzonder veel weerstand ten opzichte van de betrokkenheid van de Commissie bij Europese politieke aangelegenheden, na de zomer ging het land akkoord met een grotere rol voor dit supranationale orgaan binnen de EPS dan voorheen.

Rijst de vraag naar de precieze oorzaak van deze radicale omwenteling: is zij te begrijpen in het licht van toenmalige Europese of Amerikaanse geopolitieke ontwikkelingen tegen de achtergrond van de Koude Oorlog? Heeft de Britse toetreding een rol van betekenis gespeeld? Waren economische factoren relevant? En in hoeverre hebben individuen zoals Georges Pompidou, Henry Kissinger of Michel Jobert een aandeel gehad?

De beschikbare secundaire literatuur over de rol van Frankrijk in het Europese beleid van 1973 beperkt zich voornamelijk tot historisch onderzoek van Gfeller, Trachtenberg en Daniel Möckli. Volgens eerstgenoemde staat onderzoek op dit gebied nog in de kinderschoenen: 'the historical study of French foreign relations during the 1970s remain in its early stages'.⁷ Haar werk getiteld 'Building a European Identity' is één van de eerste pogingen tot academische verduidelijking van deze periode. Möckli waagt zich tevens aan Europees buitenlands beleid in 1973, maar richt zich vooral op Kissinger's initiatief en niet specifiek op Frans beleid.⁸ Bovendien blijkt er zich een meningsverschil af te wikkelen tussen Möckli en Gfeller: volgens eerstgenoemde vindt de beleidswijziging plaats op 23 juli, volgens laatstgenoemde is dit beslist niet het geval. Hier valt dus nog het één en ander over uit te zoeken. Er is zeer veel academisch werk te vinden over het Year of Europe-initiatief, maar dit is voornamelijk geschreven vanuit Amerikaans perspectief. Het relatief onontgonnen gebied van Frans beleid in 1973 vormt dus een hiaat in de historiografie.

⁴ M. Rasmussen, A. Knudsen, *The Road to a United Europe: Interpretations of the Process of European Integration* (Brussel 2009) 243.

⁵ A. E. Gfeller, *Building a European Identity: France, the United States and the Oil Shock, 1973-1974* (New York 2012) 199.

⁶ Ibidem, 20.

⁷ Ibidem, 11.

⁸ D. Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War: Heath, Brandt, Pompidou and the Dream of Political Unity* (New York 2009) 140.

1.2 Onderzoeksvraag en operationalisering

Bovenstaande bevindingen in ogenschouw nemend, kan de volgende onderzoeksvraag geformuleerd worden:

Wat veroorzaakte de kentering in het buitenlands beleid van Frankrijk in de tweede helft van 1973, in reactie op het Amerikaanse Year of Europe-initiatief?

Hierbij zal gekeken worden naar de acties en uitspraken van de toenmalige Franse president Georges Pompidou en minister van Buitenlandse Zaken Michel Jobert, en in mindere mate het optreden van andere Europese regeringsleiders, zoals Edward Heath. Vooral de monetaire urgentie en de betrekkingen tussen Frankrijk en de V.S. zullen uitvoerig worden onderzocht, in het licht van de ontwikkelingen ten gevolge van de Koude Oorlog. Gezien het korte tijdsbestek van de voor dit onderzoek belangrijkste gebeurtenissen in 1973 (voornamelijk van april tot september), vangt hoofdstuk 2 aan met een achtergrondschets van 1970-1973 betreffende relevante thema's die de overige informatie begrijpelijker zullen maken. In hoofdstuk 3 zal de eerste helft van 1973 per thema uitvoerig behandeld worden aan de hand van primaire en secundaire literatuur, en in hoofdstuk 4 zal hetzelfde gebeuren met de periode juli tot september.

Gezien het feit dat de 'Documents Diplomatiques Français' van 1973 nog niet beschikbaar zijn, zullen er ander bronnen aangesproken moeten worden om tot een bevredigend antwoord op de onderzoeksvraag te geraken. Door te kijken naar de beschikbare secundaire literatuur, de memoires van minister Jobert (enkele jaren na 1973 gepubliceerd), codeberichten uit het Nationaal Archief die de gedachten van Nederlandse diplomaten destijds te Parijs weergeven, en documenten uit de archieven van Foreign Relations of the United States moet een redelijk beeld kunnen worden geschetst van de gebeurtenissen uit de desbetreffende periode. Hieruit kan vervolgens geconcludeerd worden welke factoren van invloed zijn geweest op de besluitvorming die heeft geleid tot de Franse beleidswijziging betreffende Europa.

Hoofdstuk 2. Europa en de transatlantische betrekkingen van 1970-1973

Het begin van de jaren '70 markeerde een omslagpunt in de politieke geschiedenis van Europa. Frankrijk hief het veto op dat de toetreding van Engeland tot de Europese Gemeenschap blokkeerde, waarna het land enkele jaren later toe kon treden. Samen met Ierland en Denemarken zou zo, enkele jaren later, de Zes Europese lidstaten worden uitgebreid naar de Negen. In het licht van de groeiende onzekerheid betreffende de bipolaire détente, was het aan de Europese regeringsleiders om te beslissen welke bondgenootschappen beter aan te houden dan wel te verwerpen waren. In dit hoofdstuk wordt de achtergrond geschetst van gebeurtenissen in de aanloop naar 1973; achtereenvolgens zullen de monetaire situatie, de transatlantische betrekkingen en de Europese Politieke Samenwerking de revue passeren.

2.1. Economie en defensie

Met name de nijpende kwestie omtrent de val van het financieel-economisch systeem Bretton Woods zorgde voor een grote monetaire urgentie. Steeds meer Europese regeringen verloren het vertrouwen in het systeem, dus begonnen overheden massaal hun dollarvoorraden om te zetten in goud waardoor de goudvoorraad van de V.S. sterk slonk. In december 1971 werd de Smithsonian Agreement getekend, een desperate poging om het stelsel van de ondergang te redden door het systeem van vaste wisselkoersen in stand te houden zonder zijn ruggegraat, de goudstandaard. In de aanloop naar 1973 werd het echter steeds duidelijker dat de afbrokkeling van het systeem bijna niet meer viel tegen te houden en ten dode was opgeschreven. De gang van zaken rondom Bretton Woods, en de gepercipieerde onevenredige economische belasting van de Europese lidstaten door de Verenigde Staten, zorgden massaal voor een sceptische en kritische houding ten opzichte van de transatlantische partner. Ondertussen zag Nixon de Europese economie gestaag groeien, een ontwikkeling die de president angst inboezemde: een zeer economisch ontwikkelde Europese Gemeenschap kon namelijk een hindernis vormen voor de Europees-Amerikaanse handel, onder andere omdat de Europese economie zich meer en meer ging richten op handel met haar voormalige Afrikaanse koloniën. Waar de V.S. West-Europa qua economie door zijn vingers zag glippen, ontstond er op het continent juist een beweging richting het varen van een eigen economische koers.

Niet alleen de financiële situatie was zorgwekkend; ook andere aspecten van de Amerikaanse politiek werden hevig bekritiseerd in de eerste jaren van dit decennium. Voornamelijk de abominable situatie in Vietnam zorgde voor een morele minachting van het buitenlands beleid van de westerse grootmacht. De binnenlandse politiek ontwikkelde tevens een discutabele reputatie: de openbaring van de dubieuze campagne methodes van Nixon in 1972 draaiden uit op het Watergate-schandaal dat uiteindelijk zou leiden tot het aftreden van de Republikeinse president.

Door de opgebouwde staatsschulden ontstond er onder politici aldaar een stijgende binnenlandse politieke druk om de Amerikaanse defensiekosten in Europa drastisch te verlagen. Deze tendens zorgde voor een netelige situatie die Nixon dwong om stappen te ondernemen betreffende de Amerikaanse Europapolitiek. Een nieuw doel werd daarom om de defensielast in Europa over te hevelen naar de Europese lidstaten zelf: zij werden geacht een groter deel van hun defensiebudget voor eigen rekening te nemen. In de vorm van Mutual Balanced Force Reductions (MBFR) zou er een terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Europa plaatsvinden, een ontwikkeling die Europa zorgen baarde en al in 1970 werd verwoord in een publicatie betreffende de toekomst van Europa:

'These questions can only be answered in terms of the specific problems that both Europe and the United States face today and tomorrow. Many of these will be in the realm of economics. (...) our first job, however, is to attend to the military ties that have formed the most important part of our relationship for the past twenty years, and to prepare ourselves for impending diplomatic changes. (...) But there is a more pervasive sentiment in the Congress for a reduction of American force-levels in Europe.'⁹

De dreiging van Amerikaanse troepenreductie zorgde voor een groeiend gevoel van urgentie onder de Europeanen, die voorzagen dat zij hun defensie meer op eigen leest moesten gaan schoeien. Niet alleen de kwestie rondom de MBFR was verontrustend, er was tevens sprake van een sterk verminderde geloofwaardigheid van het Amerikaans nucleair afweermechanisme in Europa. Parallel hieraan bestond een verwachte toename in de relatieve conventionele kracht van het Warschaupact: daardoor werd de defensiekwestie van West-Europa steeds urgenter. Het groeiend isolationisme van de V.S. en het gepercipieerd expansionisme van de Sovjet-Unie resulteerden zo in een precaire situatie op het Europese continent. Al in 1970 werd er uiting gegeven aan de angst dat de V.S. over de hoofden van haar bondgenoten een strikt bilaterale diplomatie zou bedrijven met de Sovjet-Unie betreffende cruciale kwesties, om te beginnen met de nucleaire wapenwedloop.¹⁰ Een gesprek tussen de West-Duitse politicus Franz Joseph Strauss en de Amerikaanse nationaal veiligheidsadviseur Henry Kissinger getuigt van deze angst: 'Strauss: 'There have recently been many stories, especially from the French that say you (the U.S.) and the Russians will get together on a combined attack on EEC.'¹¹

Deze vermoedens waren niet geheel ongegrond; de V.S. ervoer de groeiende Europese economie als een significante bedreiging. De kwestie van troepenreductie werd zelfs verbonden met de economische ontwikkelingen:

⁹ Senator C. McC. Mathias Jr, 'America and Europe', in: Adelphi Paper no.70, *Europe and America in the 1970: Between Détente and Confrontation* (Londen 1970) 1-10, 2.

¹⁰ Ibidem, 1.

¹¹ Foreign Relations of the United States (vanaf nu: FRUS), dossier 00553, conversatie tussen Minister of State Franz Heubl, Franz Joseph Strauss, Henry A. Kissinger en Helmut Sonnenfeldt, 1 september 1972.

'Strauss: I have always said that if the Americans reduce in Europe, mutatis mutandis have to make up the difference. Kissinger: I agree. You simply cannot expect the US to defend an economic competitor. I mean there will be competition; but it has to be within bounds. You simply cannot expect this to go on indefinitely.'¹²

Kissinger droeg zelf de oplossing aan voor bovenstaand vraagstuk: de V.S. zou ervan afzien unilateraal Amerikaanse troepen uit Europa te verwijderen als er overeengekomen werd tot een 'eerlijke' verdeling van de defensielast. Deze voorgestelde regeling klonk de Europeanen beslist niet als muziek in de oren, en zorgde geenszins voor een vermindering van de angst slechts een speelbal te zijn in het bipolaire spel der grootmachten.

Door de tanende macht van de westerse bondgenoot zagen de Europese mogendheden zichzelf genoodzaakt in politiek opzicht de te varen koers te herdefiniëren: 'Western European governments would not challenge the paradigm of the 'Empire by invitation' which had been the dominant mode since WWII. But they would grow increasingly uneasy about US supremacy.'¹³ De economische en nucleaire superioriteit van de V.S. hadden plaatsgemaakt voor een geleidelijk afbrokkelend imago, dat steeds verder in een neerwaartse spiraal geraakte.

Door de combinatie van de ontwikkelingen op monetair gebied, de defensie-kwestie en de gepercipieerde bedreiging van de Europese veiligheid binnen het kader van de Koude Oorlog, werd de vraag wie het leiderschap op economisch en politiek gebied in Europa op zich zou nemen steeds urgenter.

2.2. Europese Politieke Samenwerking en Top van Parijs

De Europese lidstaten besloten al in 1969 in Den Haag tot de oprichting van de Europese Politieke Samenwerking (EPS). Binnen dit nieuwe politieke orgaan vond een intensivering van samenwerking tussen de Zes (en vanaf eind 1972 de Negen) plaats, waarbinnen het doel was om naast de economische tak van de Gemeenschap een coherent Europees politiek standpunt betreffende het buitenlands beleid te definiëren. Het Comité Politique werd geboren, waarin de nationale directeuren van de ministeries van Buitenlandse Zaken van de toenmalige lidstaten zich verenigden en vergaderden over buitenlandse politieke kwesties. De volgende structuur werd bedacht:

'What was envisaged was a body somewhat similar in its powers and functions to the European Commission, and which would be called upon to play an autonomous political role. This highly political profile however combined two sorts of threats of a radically different nature: to some Member States, a proposal of that kind unavoidably appeared as a Fouchet-type initiative, capable of weakening the position

¹² Ibidem.

¹³ Gfeller, *Building a European Identity*, 9.

of the Commission in the Community setting; for others, it simply went too far towards usurping the functions of national foreign ministries.¹⁴

Onder de Europese lidstaten was er dus allerminst sprake van eensgezindheid betreffende de politieke macht van de EPS; doch betekende de oprichting ervan wel degelijk dat er een collectieve intentie tot coördinering van Europese politieke standpunten aanwezig was.

In oktober 1972 werd de EPS pas echt een factor van betekenis, toen de Europese Top van Parijs werd georganiseerd waar zou worden beraadslaagd over 'the new Europe'. Het plan voor een veelomvattend ontwerp voor een Europese Unie zou de gemoederen binnen de lidstaten in 1972 flink bezighouden. De vrucht van de conferentie was het Parijs communiqué, de tastbare manifestatie van de ambitie van (inmiddels) de Negen om een krachtige internationale actor te worden, die de Europese collectieve wil demonstreerde om te streven naar een politieke unie. 'The goal of building a European Union and becoming a powerful actor in international affairs contributed decisively to the positive verdict of the summit. It caught the public imagination, underlined the Nine's new self-confidence, and gave the Paris meeting a distinct air of optimism and progress'.¹⁵ Deze ontwikkeling werd aangestuurd door de leiders van de Europese grootmachten, zij stonden echter niet alleen in hun politieke visie: 'The large majority of European governments definitely shared the desire of Heath, Pompidou, and Brandt to render Europe a powerful actor in international affairs.'¹⁶

De wil tot collectief opereren was dus absoluut aanwezig, maar uitte zich nog niet optimaal in de institutionele vormgeving: het communiqué zelf bevatte weinig concrete beslissingen over de instituties van de EG. Wel werd er een uitbreiding van EPS-consultaties op alle niveaus vastgelegd, en werd de frequentie van vergaderingen van de ministers van Buitenlandse Zaken opgevoerd.

Frankrijk wilde de EPS aanvankelijk totaal gescheiden houden van de EG, maar de economische en politieke aspecten van buitenlands beleid bleken zo verweven dat dit onrealistisch was. De traditioneel anti-supranationale houding moest daarom het veld ruimen voor een progressievere opstelling: in de praktijk was er geen alternatief dan de Commissie deel te laten nemen in ten minste enkele EPS-activiteiten, te beginnen met de economische aspecten van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking (CVSE). Deze conferentie bleek van grote importantie voor president Pompidou, aangezien hij trachtte de betrekkingen tussen Frankrijk en de Sovjet-Unie te verbeteren en de pioniersrol van Frankrijk in het détenteproces wilde bevestigen. De Franco-Sovjet-betrekkingen baarden de president grote zorgen: volgens Gfeller werd hij sterk verontrust door de angst voor een Sovjet-Duits condominium, een staat van gedeelde soevereiniteit tussen de twee landen.¹⁷

¹⁴ R. Dehousse en J. Weiler, *EPC and the Single Act: From Soft Law to Hard Law?*, EUI Working Paper EPU No. 90/1 (San Domenico 1990) 10.

¹⁵ Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 80.

¹⁶ *Ibidem*, 80.

¹⁷ Gfeller, *Building a European Identity*, 9.

Vooral het vergroten van de West-Europese cohesie zou, gecombineerd met Amerikaanse militaire steun, de Franse veiligheid garanderen ten opzichte van de Sovjet-Unie terwijl Duitsland in toom werd gehouden. Alhoewel Pompidou nog wel een aarzelende houding was toegedaan ten opzichte van Europese politieke samenwerking, positioneerde Frankrijk zich principieel tegen teveel inmenging van de NAVO betreffende dit thema. De EPS was 'the lesser of two evils', en dus besloot Pompidou tot het aannemen van een prominente rol in het voorbereiden van de CVSE binnen het kader van de EPS. De kwestie van de conferentie resulteerde op deze manier in een grotere Franse bereidheid tot het accepteren van een omvangrijkere taakomschrijving van de Commissie; een ontwikkeling die in de daaropvolgende periode een significant vervolg zou krijgen.

De opvallend tegemoetkomende positie van Pompidou op Europees vlak bleek niet alleen uit bovenstaande ontwikkeling, maar manifesteerde zich tevens binnen de discussie over de vorm van de EG:

'Remarkably, Pompidou was one of the stoutest defenders of a robust phrasing of the EU paragraph, and he even went so far as to accept that the report mandated for 1975 would be worked out by Community institutions and in the fullest respect of the treaties-a concession unthinkable under de Gaulle. Thus, the political will to define the political finality of Europe and to take the unification process a big step further was clearly present, the ongoing disagreement over the specifics of the EU notwithstanding'.¹⁸

De Europese buitenlandse betrekkingen speelden een hoofdrol tijdens de Top, in het communiqué werd dan ook overeengekomen 'to maintain a constructive dialogue with the United States, Japan, Canada and its other industrialized trade partners in a forthcoming spirit, using the most appropriate methods.'¹⁹ Deze veelbelovende woorden wekken dan misschien de schijn van eendrachtigheid betreffende dit thema, in de praktijk was niets minder waar. De Top werd zelfs een half jaar uitgesteld wegens onenigheid over de gemeenschappelijke positie van Europa ten opzichte van de Verenigde Staten.²⁰

Simon Nuttall stelt dat het niet meer dan natuurlijk was voor de EPS om de transatlantische politieke koers te herdefiniëren: 'At the time, it was only a reasonable precaution to seek to define the nature of the relationship between this new political entity and the power which retained in large part responsibility for the defence of Western Europe.'²¹ Voor Frankrijk, de initiatiefnemer van de Top, vormde de profilering van Europa ten aanzien van de Verenigde

¹⁸ Ibidem, 82.

¹⁹ Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe (vanaf nu: CVCE), 'Statement from the Paris Summit', bron: Bulletin of the European Communities. October 1972, No 10. Luxemburg: Office for official publications of the European Communities, 7.

²⁰ Gfeller, *Building a European Identity*, 16.

²¹ S. Nuttall, *European Political Co-operation* (New York 1992) 73.

Staten zelfs de hoeksteen van de EPS zelf: 'a consistent feature has been the need to find a way of expressing policies which are not those of the US'.²²

Deze positie stond in schril contrast met die van haar Oosterbuur, West-Duitsland, die zich juist uitsprak vóór een geïnstitutionaliseerde dialoog tussen de V.S. en Europa. Het doel hiervan was om de transatlantische banden niet te laten lijden onder de hernieuwde Europese politieke samenwerking. Voor Frankrijk bleek dit echter een brug te ver; Pompidou vreesde dat elke vorm van institutionalisering van de dialoog zou uitmonden in een 'droit de regard' van de Verenigde Staten. Dit zou dan weer kunnen resulteren in een onderwerping aan het voogdijschap van de transatlantische partner, een schrikbeeld dat te allen tijde vermeden diende te worden. De Franse president verzwakte zijn standpunt enigszins door te verklaren dat hij zich zeker niet anti-Amerikaans opstelde, maar het prematuur achtte om een collectieve Europese positie vis-à-vis de V.S. te definiëren.²³ Desalniettemin staken de stellingnames van de twee Europese grootmachten op dit cruciale punt dus sterk tegen elkaar af.

Rest de vraag naar de visie van de derde grote Europese mogendheid, het Verenigd Koninkrijk. Premier Heath koos tijdens de Top partij voor Frankrijk, en sprak zich uit tegen de institutionalisering van de transatlantische dialoog. Met de kwestie van de betrekkingen ten opzichte van de V.S. kwam dus duidelijk de onderlinge verdeeldheid van de lidstaten aan de oppervlakte, die een belemmering vormde voor het definiëren van een collectieve en coherente visie op dit agendapunt. Dit politieke obstakel zorgde echter niet voor een algehele demping van de feestvreugde; er heerste evenwel een optimistische sfeer over de hernieuwde politieke samenwerking.

2.3 Transatlantische ontwikkelingen in de aanloop naar 1973

De urgentie voor het herdefiniëren van de transatlantische betrekkingen verdween hiermee evenwel niet van het toneel. In december 1972 sprak Pompidou openlijk zijn steun uit voor Nixon's plan om het grotere 'common purpose' van de V.S. en Europa te bepalen. In de New York Times verklaarde de Franse president zelfs dat de politieke betrekkingen tussen de landen op het hoogste niveau besproken dienden te worden. Uit hetzelfde artikel blijkt dat hij uitkeek naar de discussies met zijn collegae aan beide zijden van de Oceaan om de gezamenlijke doelen van de V.S., de EG en Japan in deze 'nieuwe tijd' te definiëren.²⁴ Het opnemen van Japan in dit rijtje lijkt enigszins verrassend, doch de betrekkingen met dit land vormden voor de V.S. op dat moment een factor van significant belang. Dit tot ongenoegen van de Europese lidstaten; in het volgende hoofdstuk zal hier verder op worden ingegaan.

Kissinger hield zich ondertussen volop bezig met het transatlantische thema; in september sprak hij op een persconferentie over de Atlantische alliantie. Deze samenwerking moest

²² Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 81.

²³ Ibidem, 85.

²⁴ Nationaal Archief (vanaf nu: NA), toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van ambassadeur de Ranitz aan BZ, 17 december 1972.

de hoeksteen vormen van een 'structure of peace', die zou moeten worden bestendigd na het beëindigen van de Vietnamoorlog.²⁵ Teneinde dit doel te bereiken ving hij alvast aan met bilaterale besprekingen met de Europese regeringsleiders Heath, Brandt en Pompidou om de contouren van de nieuwe samenwerking te bepalen. Heath's prioriteit bleek te liggen bij het versterken van de EG en haar politieke tak en Brandt's visie werd voornamelijk gedomineerd door zijn Ostpolitik. In het gesprek met Frankrijk werd de veiligheidsadviseur aangemoedigd in het formuleren van een 'dramatisch' initiatief dat de Atlantische banden zou moeten aanhalen, een idee dat zich hardnekkig nestelde in het brein van Kissinger en zich spoedig verder zou ontwikkelen.²⁶

De politicus toonde zich zeer optimistisch met betrekking tot de gesprekken met de Europese regeringsleiders, een sentiment dat niet op veel navolging kon rekenen aan in Europa. Aldaar bestond namelijk veel scepticisme over de weinig subtiele diplomatieke methodes van Kissinger: zijn voorkeur voor geheimhouding en chantage werd beslist niet gewaardeerd.²⁷

Daarbij vormde het Amerikaanse beleid van bilaterale détente tussen de supermachten een serieuze zorg voor de Europeanen, een trend die zich in 1972 steeds sterker openbaarde. Zij hadden het gevoel dat alles 'over hun hoofden heen' werd besloten, dat zij geen enkele invloed uit konden oefenen op deze besluitvorming en dus machteloos moesten toezien hoe de Sovjet-Unie en de V.S. de wereld onderwierpen aan hun politieke spel. Een evident voorbeeld hiervan was de overeenkomst in mei 1972 tussen de twee mogendheden over het van elkaar scheiden van de CVSE en de MBFR. Deze overeenkomst was volledig bilateraal bezegeld, zonder consultatie met andere landen. De Europeanen vreesden tevens dat de V.S. de CVSE zou onderwerpen aan de détente der grootmachten, en dat er voorstellen geaccepteerd zouden worden die nadelig zouden uitpakken voor Europese belangen.²⁸

President Pompidou deelde deze ontsteltenis, en sprak tijdens de Europese Top de hoop uit dat Europa haar eigen 'persoonlijkheid' zou definiëren in het licht van de transatlantische betrekkingen: 'The very closeness of these links requires that Europe affirm its individual personality with regard to the US. Western Europe (...) must not and cannot sever its links with the US. But neither must it refrain from affirming its existence as a new reality.'²⁹

Alles wees erop dat het jaar 1973 cruciaal zou blijken in de hernieuwde invulling van de betrekkingen tussen Europa en de V.S. Het verval van Bretton Woods, de defensiekwestie en de bipolaire détente zorgden voor een sterk gevoel van urgentie en verwachting. Zou de intensivering van de Europese Politieke Samenwerking een factor van belang kunnen zijn in deze kwestie? De positieve sfeer onder de Europese lidstaten beloofde in ieder geval veel

²⁵ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 198.

²⁶ Ibidem, 197.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 62.

²⁹ Nuttall, *European Political Co-operation*, 82.

goods. 'Nevertheless, all that glittered was not gold at the Paris Summit, and the Nine approached the year 1973 with as much ambition as uncertainty.'³⁰

³⁰ Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 85.

Hoofdstuk 3. De eerste helft van 1973- The Year of Europe

Hoe verging het de plannen van Kissinger begin 1973? Aan het einde van het voorgaande jaar overwoog hij nog een 'dramatisch' initiatief, maar zou hij dit ook daadwerkelijk tot uitvoer brengen? Het verdere verloop van de invulling van de Europees-Amerikaanse betrekkingen zou zich in de eerste maanden van het nieuwe jaar spoedig aftekenen. Met name de verstandhouding tussen Kissinger en de Europese lidstaten zal een belangrijk ingrediënt vormen van dit hoofdstuk, maar de hoofdrol is weggelegd voor de Franse politieke situatie en de diplomatieke en politieke acties van haar meest prominente vertegenwoordigers.

Op 1 januari 1973 was het lot van de transatlantische betrekkingen nog ongewis. De bilaterale conversaties tussen Kissinger en de Europese staatshoofden Heath, Brandt en Pompidou hadden nog niet geleid tot een definitief concept voor de nieuwe invulling van de betrekkingen. Kissinger en Nixon spraken daarom af dat er een nieuwe verklaring moest komen, gebaseerd op de 'Atlantic Charter' uit 1941. Kissinger zou het idee lanceren en erover onderhandelen met de Europeanen, Nixon zou het geheel overzien en de laatste fasen onder handen nemen.³¹

3.1 Kissinger en The Year of Europe

Geconfronteerd met de vrije val van de dollar en de daaropvolgende economische consequenties voor de Europese valuta's, koos Kissinger voor een initiatief dat de schijn wekte de Europeanen veel vrijheid te bieden in de herdefiniëring. Hiermee hoopte hij de economisch protectionistische neigingen van de Europese Gemeenschap en haar almaar groeiende kritiek op de Verenigde Staten een halt toe te roepen, zij het onder het mom van 'veiligheid en defensie': 'Kissinger urged that the endless controversies within the alliance on defence and détente should give way to a new consensus on security.'³²

Gepresenteerd op 23 april in New York, doopte Kissinger het nieuwe initiatief 'the Year of Europe', de eerste stap in het proces van het aanhalen van de betrekkingen. De hernieuwde verklaring zou ondertekend worden door Nixon tijdens zijn trip naar Europa, waarschijnlijk eind 1973. 'The United States proposes to its Atlantic partners that by the time the President travels to Europe toward the end of the year we will have worked out a new Atlantic charter setting the goals for the future (..)³³

Europa ontving de speech met zeer gemengde gevoelens. Het Verenigd Koninkrijk, dat normaal gesproken de prioriteit gaf aan de 'special relationship' met de V.S., had net een aantal jaren precaire betrekkingen met Frankrijk achter de rug. Sinds kort was deze band

³¹ W. Bundy, *A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency* (Londen 1998) 415.

³² Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 196.

³³ Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs: Department of State Bulletin 598 1973, 'The Year of Europe', speech door Henry A. Kissinger op 23 april 1973, 594.

echter redelijk hersteld, en kon het land toetreden tot de Europese Gemeenschap. De hernieuwde delicate samenwerking was de Europees-gezinde Heath te veel waard om zomaar op het spel te zetten, en dus legde hij de prioriteit bij de Anglo-Franse samenwerking ten koste van de aloude transatlantische connectie. 'It had taken him too long to convince Pompidou that Britain was no longer a US Trojan Horse in the EC to risk the restored Anglo-French entente over the Year of Europe.'³⁴ De reacties vanuit Groot-Brittannië op het 'Year of Europe'-initiatief waren dientengevolge niet al te enthousiast, en de Britten stelden zich vrij neutraal op in afwachting van de Franse reactie. De zuiderbuur zou zich zeer aarzelend opstellen ten opzichte van het initiatief, en toonde zich van alle Europese lidstaten het meest achterdochtig inzake de achterliggende ambities van de V.S..³⁵

Deze positie stond in schril contrast met die van de Bondsrepubliek Duitsland. Aldaar zwaaide Willy Brandt de scepter. Alles moest wijken voor zijn Ostpolitik-project dat moest resulteren in détente met het Oostblok. De betrekkingen met de V.S. waren in dit proces van vitaal belang; de nabijheid van de 'communistische vijand' in Berlijn en de aanwezigheid van het IJzeren Gordijn zorgden voor een defensie-urgentie die Brandt maar al te goed begreep. Hij wilde koste wat kost de banden met de V.S. zo nauw mogelijk aantrekken, teneinde de veiligheid van Duitsland te garanderen.

De toenmalige regeringen van de drie Europese grootmachten Frankrijk, Engeland en West-Duitsland stonden positief tegenover de intensivering van de Europese politiek, een tendens die de transatlantische samenwerking beslist niet ten goede zou komen: 'To be sure, the constellation of political leaders in Europe was not favorable (for the U.S.) in early 1973.'³⁶ Voornamelijk de Engelse en Franse politiek richtte zich vanaf het begin van dat jaar steeds meer op 'l'Europe politique', en de groeiende invloed van de Europees gezinde Duitse minister van Buitenlandse Zaken Scheel schepte ook in het Duits buitenlands beleid een pro-Europees klimaat.³⁷ Deze tendensen zouden duidelijk hun stempel drukken op het Kissinger-initiatief.

Bovendien bestonden er onder de Negen sterke twijfels over de ware intenties van de Verenigde Staten, die voortkwamen uit het ambigue karakter van de Year of Europe-speech: enerzijds werd de nadruk gelegd op de (vrije) Europese invulling van de nieuwe betrekkingen, anderzijds bleken er al een aantal richtlijnen voor deze betrekkingen in verborgen te zitten. Zo had Kissinger het in zijn speech over 'political, military, and economic issues in Atlantic relations are linked by reality, not by our choice nor for the tactical purpose of trading one off against the other.'³⁸ Deze kwesties moesten niet overgelaten worden aan

³⁴ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 201.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Bundy, *A Tangled Web*, 415.

³⁷ Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 96.

³⁸ Bureau of Public Affairs: Department of State Bulletin 598 1973, 'The Year of Europe', speech door Henry A. Kissinger op 23 april 1973, 594.

'technici', maar zouden 'op het hoogste niveau aangepakt moeten worden.' Tevens zou Japan een belangrijke politieke partner moeten worden. Daaraan werd terloops toegevoegd dat Europa toch vooral 'regionale' belangen had, in tegenstelling tot de 'globale' belangen van de Verenigde Staten. Europese eenheid was daarom geen doel op zich, maar 'a means to the strengthening of the West and a component of a larger Atlantic partnership. We shall continue to support European unity as a component of a larger Atlantic partnership.'³⁹ De verhandeling vertoonde opzettelijk veel gelijkenis met de 'Marshall Plan'-speech uit 1947.

De economische strubbelingen aan het Amerikaanse thuisfront oefenden een niet mis te verstane invloed uit op het Kissinger-initiatief: 'The call for greater allied support in the Year Of Europe could, thus, be interpreted as a warning to the Europeans that it was in their own interest to help the US government cope with its domestic difficulties', aldus Möckli.⁴⁰ Europa bleek juist een sterke afkeer te hebben voor deze quid pro quo-politiek betreffende economie en veiligheid, en dreef hierdoor steeds verder af van een verdieping van de transatlantische betrekkingen.

Kissinger's redevoering lijkt op het eerste gezicht qua retoriek Europa op hetzelfde politieke niveau te plaatsen als de Sovjet-Unie en China, maar door bovenstaande componenten blijkt deze toch een sterke hiërarchie te bevatten: 'It was like a father saying he would reserve Sunday for communication with his children', stelt William Bundy.⁴¹ Voornamelijk de opmerkingen over de regionale rol van Europa schoten vele Europeanen in het verkeerde keelgat, net als de verbinding van de Europese met de Japanse politiek. De speech bleek uiteindelijk meer onduidelijkheid dan duidelijkheid te scheppen. Kissinger geeft later in memoires toe dat Europa eigenlijk niet geschikt was voor zijn karakteristieke 'geheime' diplomatieke methodes (zoals de eerdere bilaterale vergaderingen met Europese regeringsleiders, waarin geheimhouding voorop stond) gevolgd door 'spectaculaire initiatieven'.⁴² Het Year of Europe-plan, dat een stimulans voor het aanhalen van de transatlantische banden had moeten worden, bleek voor de politicus in retrospect dus niet het gewenste effect te hebben gehad. Zoals de Britse premier het destijds treffend verwoordde: 'For Henry Kissinger to announce a Year of Europe without consulting any of us was rather like my standing between the lions in Trafalgar Square and announcing that we were embarking on a year to save America!'.⁴³

Ondanks de eerdere gedachtewisselingen met Kissinger over dit thema, toonden de Europeanen zich redelijk overrompeld door het initiatief. Het werd veel te ambitieus en verregaand bevonden, en bovendien vonden de Europeanen dat zij op veel te korte termijn waren ingelicht. Zeker gezien het verzoek van Kissinger om veel publieke steun te genereren voor het initiatief, voelden zij zich gepasseerd. Volgens Möckli vormt dit zelfs de sleutel tot

³⁹ Ibidem, 595.

⁴⁰ Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 143.

⁴¹ Bundy, *A Tangled Web*, 415.

⁴² Ibidem.

⁴³ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 200.

het 'falen' van het plan: 'Kissinger's lack of understanding of the concept of European integration and his failure to support the political identity of the Nine was, from the perspective of the three major European powers, the most important one.'⁴⁴ Dit was zeker een factor van belang, doch speelden er in één van die Europese grootmachten ook andere elementen een significante rol.

3.2 Franse politieke situatie

In Frankrijk stonden de economische ontwikkelingen in 1973 hoog op de politieke agenda. Voor Pompidou was de 'essentiële strijd' op dat moment zelfs de economische, en dan voornamelijk de inflatie die door de V.S. was geëxporteerd naar Europa: 'L'inflation, que l'économie américaine avait longtemps exportée, avant d'en subir directement les atteintes, était l'autre préoccupation.(...) Il voyait bien que l'économie française entrait dans une phase d'extrême fragilité et que, sans un effort sérieux, l'inflation retrouverait en France un terrain d'élection.'⁴⁵ De Amerikaanse rol in Europese economische aangelegenheden moest volgens hem geminimaliseerd worden, en de inflatie zo snel mogelijk geëlimineerd.⁴⁶ De precaire economische situatie zorgde dus al voor enig anti-Amerikaans sentiment in Frankrijk. Alhoewel verwacht werd dat de nieuwe president op politiek vlak minder weerstand zou bieden aan Amerikaanse invloed in Europa dan zijn befaamde voorganger generaal de Gaulle, was er tijdens Pompidou's regeerperiode sprake van binnenlandse neo-gaullistische invloeden die zorgden voor een zekere arrogantie en recalcitrantie jegens de transatlantische partner.

Uiteraard waren de Fransen zich wel degelijk bewust van de inmiddels al decennia oude bipolaire machtsorde tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, maar zij wilden zich niet zomaar als een pion in een schaakspel laten behandelen. In principe dachten de overige Europese lidstaten hier min of meer hetzelfde over, doch het in het openbaar verbaliseren van deze gedachten was voornamelijk voorbehouden aan de Fransen. Deze tendens eindigde beslist niet na de regeerperiode van de Gaulle, maar zou op iets subtielere wijze voortgezet worden door Pompidou en zijn regering. Niet voor niets stelde deze in april 1973, niet geheel toevallig exact rondom het Year of Europe-initiatief van de Amerikanen, zijn belangrijkste adviseur Michel Jobert aan als minister van Buitenlandse Zaken. Premier Messmer verving de zeer Gaullistische minister van Defensie Michel Debré (die volgens hem politieke en defensie-samenwerking op Europees niveau belemmerde) door Galley.⁴⁷ Door deze twee functiewisselingen werd de weg vrijgemaakt voor een meer pro-Europese politiek.

Met name de aanstelling van Jobert is van vitaal belang voor dit onderzoek. Geboren in 1921 in het toenmalige Frans-Marokko, toonde hij zich in zijn latere carrière een zeer nationalistisch politicus met een pertinente afkeur van de Amerikaanse politiek en

⁴⁴ Möckli, *European Foreign Policy During the Cold War*, 197.

⁴⁵ M. Jobert, *L'autre regard* (Parijs 1976) 303.

⁴⁶ Ibidem, 304.

⁴⁷ Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War*, 96.

diplomatie, die hij uitgebreid etaleert in zijn memoires. Pompidou had met Jobert een sterke persoonlijkheid aangesteld die niet bevreesd was zijn mening te spuien over het Kissinger-initiatief. In 1954 had hij zijn pro-Europese aard al getoond toen hij zich ontpopte als een fervent voorstander van de Europese Defensiegemeenschap, een feit dat zijn uitwerking niet miste op de EPS: 'Jobert's nomination as head of the Quai d'Orsay was of seminal importance for EPC.(..) Being ardently in favor of a European foreign policy, he sought to promote and intensify EPC. His advent to executive power was thus an important asset in the Nine's endeavor to extend the process of unification to the political realm.'⁴⁸

Samen blijken Jobert en Pompidou een 'distinctly European variation of Gaullism' te vertegenwoordigen.⁴⁹ Kissinger toonde zich dan ook weinig enthousiast over het aanstellen van Jobert, en er zou zich in de loop van het jaar een correspondentie ontwikkelen die regelmatig tot wederzijdse irritaties zou leiden. Volgens William Bundy leidde deze communicatie voor Kissinger (....)'leaving himself wide open to misunderstanding on all sides as he dealt primarily with Michel Jobert.'⁵⁰

Ten opzichte van de andere grote Europese spelers bleek hij aanzienlijk gewicht in de schaal te leggen: Jobert en Heath waren al sinds de jaren '60 vrienden, en de Franse minister had begin jaren '70 een prominente rol gespeeld in de Franco-Britse rapprochement die de basis zou leggen voor de goede band tussen Heath en Pompidou.⁵¹ De Frans-Duitse betrekkingen verbeterden ook met de komst van Jobert, aangezien de Duitsers hem prefereerden boven zijn voorganger Schumann.⁵² De invloed van de nieuwe minister valt daarom moeilijk te onderschatten, en zou zich de komende maanden onmiskenbaar laten gelden binnen de contouren van de Europese politiek. Door de almaar verslechterende gezondheid van Pompidou (die op 2 april 1974 zou overlijden), kreeg hij bovendien steeds meer ruimte om zijn eigen visie daadwerkelijk te realiseren.

3.2 Bipolaire détente en vrees voor condominium

De politieke acties van Jobert waren voornamelijk ingegeven door een *dédain* voor de machtsrealistische politiek van de grootmachten, die alles over de hoofden van Europa leken te beslissen en regelen. Hij sprak met name de angst uit dat deze manier van politiek bedrijven zou resulteren in een mondiaal marginale rol voor Europa (en dus impliciet tevens voor zijn geliefde Frankrijk), waarbij de veiligheid van het continent niet zou kunnen worden gegarandeerd. Volgens hem was de wereld in 1973 verdeeld in een bipolaire machtszone, en behelste dit het risico op een 'condominium der grootmachten': een staat van gedeelde soevereiniteit tussen de V.S. en de Sovjet-Unie, waar de rest van de wereld aan onderworpen werd en een ondergeschikte rol in speelde. Pompidou en Jobert waren geshoqueerd door de nieuwe 'superpower consultative machinery', die in hun ogen de

⁴⁸ Ibidem, 97.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Bundy, *A Tangled Web*, 415.

⁵¹ Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War*, 96.

⁵² Ibidem.

Frans-Sovjet-betrekkingen, de VN Veiligheidsraad, en de autonomie van West-Europa negatief beïnvloedde.⁵³ Om dit schrikbeeld te voorkomen, stortte hij zich vanaf zijn eerste dag als minister van Buitenlandse Zaken hartstochtelijk op de betrekkingen met de twee supermachten.

Van cruciale importantie in deze kwestie was de bilaterale 'Agreement on the Prevention of Nuclear War', die op 22 juni ondertekend werd door Washington en Moskou. Frankrijk zag hierin een potentiële denuclearisatie van Europese veiligheid, en beschouwde de verklaring als een 'nieuw Jalta', een fundamentele uitdaging van de Europese en Franse autonomie.⁵⁴ Pompidou deelde deze zorgen in zijn 'froide analyse', en concludeerde dat 'les accords soviéto-américains et leur tendance à stipuler pour autrui, nonobstant la coopération franco-soviétique, (...) tout sujet était l'affaire des grandes puissances.'⁵⁵ Het hoogtepunt van de angst voor het condominium en de daaruit voortvloeiende mogelijke implicaties voor de Europese veiligheid viel precies samen met de discussie over het antwoord op het Kissinger-initiatief, en was daarom van grote invloed op de Europese reactie op dit plan.

Om haar eigen veiligheid te kunnen waarborgen in het licht van de recente nucleaire ontwikkelingen ambieerde Frankrijk haar eigen defensieve nucleaire macht te behouden, opgebouwd in de regeerperiode van de Gaulle. Hiervoor was samenwerking met de V.S. gewenst, en wat Pompidou betreft kon deze nucleaire samenwerking prima bestaan zonder politieke component. Nixon en Kissinger dachten hier echter anders over, en stelden het politieke element als voorwaarde voor een continuering van nucleaire samenwerking. Dit meningsverschil resulteerde in een zekere frictie in defensie-vergaderingen tussen Frankrijk en de V.S. Karakteristiek voor Kissinger's diplomatieke methodes was het benutten van de nucleaire samenwerking als chantagemiddel voor het aanhalen van de politieke banden. Frankrijk was hier volstrekt niet van gediend, deze handelswijze zou de Franco-Amerikaanse betrekkingen dus niet ten goede komen. In april 1973 bestond er nog een omvangrijke samenwerking op dit gebied, waardoor dit thema een heikel punt vormde in de discussies omtrent de herdefiniëring van de transatlantische samenwerking.

Naast de bekommering omtrent de Franse defensiekwestie, baarde vooral de overkoepelende Europese veiligheid Pompidou veel zorgen: 'There are grave doubts about US willingness to defend Western Europe. Pompidou seriously worried about monetary disarray and its possible effects on European security-especially US force reductions.'⁵⁶ De troepenreducties resulteerden dus in sterke twijfels over de defensie-intenties van de V.S. Dit wordt bevestigd door de memoires van Jobert: 'On aurait bien signé n'importe quoi avec les États-Unis, sauf une engagement de contribuer davantage aux charges de défense.'⁵⁷ Ondanks het eerdergenoemde Amerikaanse standpunt over de 'eerlijke' verdeling van de

⁵³ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 203.

⁵⁴ Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War*, 160.

⁵⁵ Jobert, *L'autre regard*, 289.

⁵⁶ FRUS, dossier 00609, rapport van defensiesecretaris Melvin Laird aan Henry Kissinger, 29 juli 1971.

⁵⁷ Jobert, *L'autre regard*, 290.

defensielast in ruil voor het afzien van unilaterale troepenreductie, hielden de Europese twijfels over de ware intenties van de Westerse mogendheid aan. Voor Jobert duurt de angst voor het condominium der grootmachten in elk geval onverminderd voort.⁵⁸

3.3. Initiële Franse reactie op het Kissinger-initiatief

Hoe ontwikkelde deze angst zich verder in de loop van 1973? Zou zij van doorslaggevend belang blijken voor de Franse besluitvorming rond deze kwestie? Om deze vragen te kunnen beantwoorden, zal ten eerste uitvoerig worden ingegaan op de Franse reactie op het Year of Europe-initiatief.

De Franse interne beoordeling van het plan was zeer negatief: 'it was regarded as an 'imperious text' aimed at subordinating Europe and challenging French leadership in the EC; at sharing burdens but not responsibility; and at reintegrating France's nuclear weapons and its détente policies into NATO.'⁵⁹ In de woorden van minister Jobert:

'l'année de l'Europe, vue par Henry Kissinger, fut une surprise pour les Européens qui n'avaient guère été consultés sur l'évolution et la prise en main de leur destin.(...)quelle tranquille assurance, dans l'affirmation de la primauté américaine sur le monde occidental, quelle détermination dans la volonté d'organiser son camp, en répartissant les tâches et en assignant les place, quelle brutalité aussi pour exiger de l'Europe, dans son organisation économique et sa défense, la subordination et une contribution en échange de l'exercice du droit de suzeraineté. Aux temps féodaux, les mêmes stipulations devaient s'écrire ou s'énoncer plus gentiment! (...) qui limitait l'Europe à un rôle régional et prônait déjà la coopération face à la pénurie énergétique mondiale, autour des seuls intérêts américains.'⁶⁰

Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de Europeanen volslagen werden verrast door het 'brutale' initiatief, en dat er volgens de minister sprake was van een onderwerping aan Amerikaanse belangen die zelfs het feodalisme te boven ging. Ook beklemtoonde hij in zijn memoires zijn afschuw over de regionale rol die Europa kreeg toebedeeld. Jobert spreekt zijn afkeur, zij het in iets subtielere bewoording, uit tegen Kissinger: 'you do not speak enough of Europe. You put Europe at the end of your speech.' En betreffende de samenwerking met Japan: 'The Europeans are horrified that you could seem to speak for the Europeans on this matter.'⁶¹

De minister rept in zijn memoires over de rol van het Kissinger-initiatief in het licht van de Koude Oorlog: 'L'année de l'Europe n'était, pour les États-Unis, qu'une conséquence des accords pris avec les Soviétiques.'⁶² Het hele Year of Europe-plan werd door Jobert dus

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 202.

⁶⁰ Jobert, *L'autre regard*, 288.

⁶¹ FRUS, dossier 00815, conversatie tussen minister Jobert, Henry Kissinger, Mr. Stoessel en Mr. Sonnenfeldt, 26 september 1973.

⁶² Jobert, *L'Autre regard*, 289.

beschouwd als instrumenteel in het politieke spel der grootmachten, waarbij Europa slechts werd onderworpen aan de 'superpower détente'. De geheimhouding van deze bilaterale diplomatie leidde tot grote ergernis: 'Quand Henry Kissinger proclamait, le 23 avril, depuis New York, l'année de l'Europe, les accords avec les Soviétiques étaient déjà en bonnes voies, mais le secret de ces négociations était jalousement gardé par les deux grandes puissances.'⁶³

De interne Amerikaanse strubbelingen moesten het tevens ontgelden, volgens Jobert demonstreerde de 'Year of Europe' '(...)montre bien que la recherche d'un succès extérieur était importante pour Nixon, déjà en grand danger. Mais c'était aussi la marque d'une détermination fondamentale de la politique américaine d'organiser le camp occidental, dans une perspective de stratégie planétaire.'⁶⁴ Hieruit blijkt dat het Amerikaanse plan diende om de aandacht af te leiden van het Watergate-schandaal. Het was een tactiek binnen het overkoepelende strategische plan rond het consolideren van de Amerikaanse hegemonie door een onderwerping van de overige Westerse wereld aan de supermacht.

Sijpelde deze mening ook door in de daadwerkelijke Franse besluitvorming rondom het initiatief? In de eerste maanden na de speech werden voornamelijk verdragingsstactieken gehanteerd, waardoor het officiële standpunt nog niet geheel tot uiting kwam. Op de Europese Top in Reykjavik in mei 1973 stelde Pompidou zich bijvoorbeeld totaal niet constructief op, door te weigeren tijdschema's te bepalen voor het vastleggen van de nieuwe transatlantische verklaring. Hij stemde er slechts mee in om Kissinger in Parijs te ontvangen voor nader geheim overleg.⁶⁵

Ondertussen probeerde Heath Pompidou eind mei te overtuigen van het optekenen van een Franse ontwerpverklaring als antwoord op het Kissinger-initiatief, waarop de Franse president 'dissent with a deprecating smile' vertoonde en vervolgens weigerde om een gemeenschappelijk Europees antwoord uit te werken.⁶⁶ Pompidou 'remained intransigent about the Year Of Europe, even though Kissinger acknowledged Gaullist France as his principal partner in Europe and said he would leave France a free hand in organizing Europe, and even though he promised to intensify the secret dialogue on nuclear cooperation with France that had been initiated in 1971'.⁶⁷ Deze ontoegeeflijke houding was voornamelijk ingegeven door de angst dat de nog fragiele intergouvernementele EPS te lijden zou hebben onder de druk van het formuleren van een ontwerpverklaring, waardoor de Commissie een 'de facto' rol in Europees buitenlands beleid zou worden toebedeeld. Zijn persoonlijke

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem, 288.

⁶⁵ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 202.

⁶⁶ Ibidem, 201.

⁶⁷ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 202.

overtuiging was destijds dat Europa nog niet klaar was om een gemeenschappelijk standpunt in te nemen jegens de V.S.⁶⁸

Klaar of niet, de gang van zaken in de daaropvolgende maanden zou zich steeds verder centreren rond de capaciteit van de Negen om te handelen als onafhankelijk politiek actor. Volgens Möckli vormt dit zelfs de achterliggende reden van de Franse verdragingsstactiek: het Kissinger-initiatief zou door Pompidou en Jobert gezien worden als beproeving voor de politieke daadkracht van Europa.⁶⁹ Trachtenberg noemt deze verklaring overtrokken:

'I think, first of all, that the idea that Pompidou's fundamental goal was to build a Europe with a political personality of its own is a bit overdrawn. He certainly wanted Europe to develop a greater degree of political cohesion and independence, but his basic inclination was to proceed slowly and carefully and without putting what he saw as Europe's vital security relationship with America at risk.(...) The lack of European cohesion also led him to reject a meeting of the nine with the US. In his view, such a meeting could amount only to a 'ballet of the Nine before Nixon' comparable to a meeting of Roman vassals with Caesar.'⁷⁰

In juni zou het standpunt van Pompidou inderdaad nog niet geheel boven water komen, doch in juli en augustus zou dit zich steeds duidelijker aftekenen. In dit hoofdstuk volstaat het om de controverse tussen de president en zijn minister van Buitenlandse Zaken te behandelen: het neo-Gaullistische duo was het onderling namelijk lang niet altijd eens wat betreft de transatlantische betrekkingen. Uit de memoires van Jobert blijkt dat Pompidou zich nogal sceptisch toonde ten opzichte van de Amerikaanse politiek, en de beloftes van Nixon en Kissinger al geruime tijd niet meer zo serieus nam:

'Déjà en 1971, Georges Pompidou considérait qu'il avait été payé de mots, aux Açores, et qu'aucune des intentions annoncées n'avait été suivie d'effet, pour un comportement monétaire moins égoïste. (...) Il fallait à Georges Pompidou, désormais, une preuve déterminante que la vieille attitude des États-Unis avait changé.'⁷¹

Waar Pompidou zijn vertrouwen in de transatlantische bondgenoot al redelijk was verloren, demonstreerde Jobert juist een welwillendheid ten opzichte van onderhandelingen met de Amerikanen. De persoonlijke morele aversie van de minister tegen de V.S. moest hier dus het veld ruimen voor zijn zakelijke, calculerende instelling. De minister lijkt achteraf vraagtekens te zetten bij de kritische houding van de president, die de Amerikaanse politiek

⁶⁸ Ibidem, 201.

⁶⁹ Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War*, 161.

⁷⁰ Trachtenberg, 'The French Factor in U.S. Foreign Policy', 56.

⁷¹ Jobert, *L'Autre regard*, 307-308.

'sans indulgence' beoordeelde. Laatstgenoemde stelde zelfs dat 'les États-Unis s'ébrouaient volontiers dans le désordre monétaire qui favorisait leurs affaires et leur politique.'⁷²

De gemene deler voor beide heren vormde de twijfel over de bereidheid van de Verenigde Staten om Europa bij te staan in het geval van dreiging vanuit 'het Oosten': 'Étaient-ils prêts à nous aider? (...) la politique de Nixon et Kissinger n'était pas sortie des ornières dans lesquelles d'enferment aussi les États puissants.(...)Le monde méritait mieux que cela et la France pouvait le dire.'⁷³ Jobert zag dus een duidelijke rol weggelegd voor Frankrijk om te verwoorden dat 'de wereld' meer toekwam dan hoe zij door Amerika werd behandeld.

3.4. Kritiek op Kissinger

Deze bejegening werd gepersonifieerd door de Amerikaanse nationaal veiligheidsadviseur, die de Europese landen probeerde te paaien met Nixon's reis naar Europa. Kissinger zette de trip in als machtsmiddel: als de Europese lidstaten niet snel met een antwoord kwamen op het Year of Europe-initiatief, zou de Amerikaanse president niet afreizen naar het continent. De Franse ambassadeur Kosciusko-Morizet probeerde in een gesprek met Kissinger duidelijkheid te verkrijgen wat betreft de reis van Nixon, en vroeg of Kissinger schriftelijk wilde bevestigen wat precies de bedoeling was inzake deze kwestie:

'Ambassador: 'Could you give us a copy of the question for me to take back to France? Only you and I are aware of this question.' Dr Kissinger: 'That is the way I want to keep it. That way you and I can blackmail each other. (Laughter).'

⁷⁴

Dit fragment vormt een treffend voorbeeld van de weinig subtiele diplomatie die kenmerkend was voor de Amerikaanse politicus, een handelswijze die zoals eerder gesteld tot irritatie leidde bij veel Europeanen. 'The French, they stated, felt that Kissinger was blackmailing Europe'.⁷⁵ In juni werd er dan ook druk vergaderd over Nixon's bezoek aan Europa. Jobert ergerde zich aan de arrogantie van de V.S.: 'il fallait donc se mettre, toutes affaires cessantes, au travail sur les documents que la diplomatie américaine faisait circuler entre les capitales européennes'.⁷⁶ Het bezoek van de Amerikaanse president werd uitgesteld, en zou uiteindelijk pas plaatsvinden in 1974.

Dit misgenoegen leidde echter niet tot een vermindering van contact tussen Frankrijk en de Verenigde Staten; er was volgens de Nederlandse ambassadeur de Ranitz zelfs sprake van een intensieve bilaterale dialoog. Het vermoeden werd uitgesproken dat 'Frankrijk de Europees-Amerikaanse dialoog voor zichzelf monopoliseert'.⁷⁷

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ FRUS, dossier 00690, memorandum van conversatie tussen ambassadeur van Frankrijk Jacques Kosciusko-Morizet en Henry Kissinger, 29 maart 1973.

⁷⁵ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 198.

⁷⁶ Jobert, *L'Autre regard*, 308.

⁷⁷ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van de Ranitz aan BZ,4 juni 1973.

Ondertussen werd de kwestie van het formuleren van een Europees antwoord op het Kissinger-initiatief steeds urgenter; enkele maanden na de Year of Europe-speech was er nog steeds geen sprake van consensus onder de lidstaten. Frankrijk leek zich binnen het EPS-kader sterk te verzetten tegen een intensivering van politieke samenwerking:

‘Secretaris-generaal Balladur van het Élysée onderstreepte met nadruk dat de Franse regering niet bereid is institutionele kaders te creëren voor Europese politieke samenwerking die verder gaan dan de huidige en evenmin om nauwere banden aan te knopen tussen de gemeenschappen en EPS. (...) contact dient volstrekt intergouvernementeel te blijven, althans tot de Europese Unie tot stand komt. (...) Franse houding is kwestie van principe.’⁷⁸

Dit in tegenspraak met een redevoering van minister Jobert in de Assemblée nationale op 18 juni: ‘Il a marqué en outre que la construction communautaire n’était pas une construction fermée.(...) j’ai bon espoir (..) qu’à la fin d’été, les neuf pays auront une vue suffisamment claire de leur intérêts et de leur avenir pour déterminer la réponse la plus appropriée à faire aux suggestions contenues successivement dans le discours de H. Kissinger du mois d’avril.’⁷⁹ Hier lijkt dus sprake te zijn van een tegemoetkoming in de Franse houding; de minister verwachtte dat er aan het einde van de zomer een collectief antwoord geformuleerd zou kunnen worden op het initiatief.

3.5. Een collectief Europees antwoord?

De aanvankelijk aarzelende houding van de Fransen betreffende de collectieve politieke houding van Europa lijkt hier geleidelijk aan plaats te maken voor een constructievere opstelling. Jobert begon zelfs te geloven in een Europese consensus wat betreft het antwoord op het Kissinger-initiatief. Waardoor was de Franse houding veranderd? Volgens Gfeller moet de oorzaak vooral worden gezocht in de angst voor een Duitse machtsverschuiving richting de Sovjet-Unie, of juist meer richting de V.S., waardoor Frankrijk een ondergeschikte rol zou kunnen gaan spelen: ‘The US initiative had exacerbated anxieties of national decline and a loss of national identity.’⁸⁰ Jobert rept met geen woord over Duitsland, maar stelt dat ‘Tout serait vrai et possible si les pratiques monétaires changeaient, si l’Europe recevait assez de liberté pour s’organiser à sa guise et être considérée comme un partenaire égal par les États-Unis, et non comme un sous-ensemble d’États clients et vassaux.’⁸¹ De stellingname van Gfeller lijkt dus niet de meest relevante kwestie aan te snijden, aangezien die verscholen lag in de monetaire kwestie en de politieke en diplomatieke methodes van de V.S. Zolang Europa niet werd onderworpen aan Amerikaanse belangen en niet als een ‘vazal’ werd behandeld, was er volgens de minister ‘van alles mogelijk’.

⁷⁸ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van de Ranitz aan BZ, 29 juni 1973.

⁷⁹ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, bericht van de Ranitz aan BZ met onderwerp: ‘redevoering minister Jobert (Europese eenwording), 19 juni 1973.

⁸⁰ Gfeller, *Building a European Identity*, 44.

⁸¹ Jobert, *L’Autre regard*, 306.

Jobert zag voor zichzelf nu een nieuwe roeping in het motiveren van de overige Europese lidstaten om zich te verenigen en zich sterk te maken voor hun éénheid:

*'Avec le temps, on gagna en sagesse et en prudence. Mais que d'efforts ne faudra-t-il pas encore pour rendre les Européens conscients de leur propre sauvegarde! Pour l'heure, nous avons l'été devant nous pour esquiver et prendre des délais afin que les yeux, peut-être, s'ouvrent. Je ne ménageai aucun effort et je crois que les Européens auraient accompli bien des progrès dans la perception de leur unité, grâce à l'initiative fracassante d'Henry Kissinger, si la crise du Proche-Orient, en Octobre, avec ses fureurs et ses menaces, n'avait redonné la main aux États-Unis et démontré l'insignifiance présente de l'Europe.'*⁸²

Het Year of Europe-initiatief, oftewel 'l'initiative fracassante', leek door Jobert steeds minder gezien te worden als een tactloos plan, maar een potentiële stimulans voor Europese samenwerking. In het licht van de nieuwe bipolaire détente was het zelfs van levensbelang om Europese politieke cohesie na te streven. Uit bovenstaand citaat blijkt dat de Negen zich, volgens de minister, nu realiseerden dat zij meer invloed hadden gehad als zij eerder meer eenheid hadden getoond. Deze realisatie markeert een belangrijke stap in het buitenlandse beleid van Frankrijk, en zou het proces richting intensivering van Europese politieke samenwerking zeer ten goede komen.

⁸² Ibidem, 309.

Hoofdstuk 4. De tweede helft van 1973- L'année de l'Europe

De constructievere opstelling van Jobert betreffende Europese politieke aangelegenheden leek veelbelovend. Zou het ook daadwerkelijk lukken om een consensus te bereiken over het formuleren van een collectief Europees antwoord op het Year of Europe-initiatief? Uiteraard lag de sleutel tot succes niet alleen in de handen van Frankrijk; veel was afhankelijk van de andere Europese mogendheden. In dit laatste hoofdstuk zal dan ook uitvoerig worden ingegaan op het contact tussen Frankrijk en Engeland, en in mindere mate tussen Frankrijk en Duitsland. Vervolgens zal de rol van de EPS-vergadering van 23 juli aan bod komen, en ten slotte wordt het verdere verloop van het antwoord op het Kissinger-initiatief behandeld. Met name de veranderde Franse houding zal besproken worden, en de motivatie hierachter. Zo zal zich de laatste fase ontfouwen van de ontwikkelingen in de aanloop naar september 1973, de maand waarin Europa zichzelf als onafhankelijk actor op het internationale toneel presenteert aan de Verenigde Staten.

4.1 Economie en defensie

De maand juli ontpopte zich als een pijnlijke demonstratie van de monetaire urgentie in Europa; voornamelijk de Fransen hamerden op het feit dat de dollar de franc vergiftigde: 'Au conseil du ministres du 4 juillet, le chef de l'État avait dit ses préoccupations devant la situation monétaire qui s'aggravait considérablement: 'Il faut analyser toutes ces données et définir une politique de défense de la France et de l'Europe vis-à-vis de cette maladie pernicieuse qu'est la crise monétaire.'⁸³ De 'verderfelijke ziekte' moest zich dus niet verder verspreiden, maar onmiddellijk een halt worden toegeroepen. Op 5 juli werden er dan ook maatregelen genomen tegen de inflatie. Premier Messmer benadrukte dat er geen sprake zou zijn van een revaluatie van de franc; in plaats daarvan lag de oplossing bij de Verenigde Staten die zelf moesten interveniëren 'pour soutenir leur propre monnaie'.⁸⁴

Ondertussen duurde de bilaterale dialoog tussen Frankrijk en de V.S. onverminderd voort, tot groot ongenoegen van onder andere Nederlandse diplomaten die een multilaterale aanpak prefereerden. Zij dachten dat 'Parijs slechts inspeelde op tijdwinst in de hoop dat men via bilaterale contacten rechtstreekse overeenstemming met de V.S. zou bereiken.'⁸⁵ Waar de Nederlandse ambassadeur waarschijnlijk niet van op de hoogte was, was het nucleaire karakter van dit contact. Zoals in het vorige hoofdstuk gesteld, had de V.S. gehoopt dat deze samenwerking als chantagemiddel kon dienen om het Europese antwoord op het Kissinger-initiatief te bespoedigen. Aan het begin van de zomer waren de Amerikanen nog bereid om de nucleaire assistentie te vergroten, maar geleidelijk aan werd steeds duidelijker dat deze tactiek averechts werkte. De V.S. besloot daarom aan het einde van de zomer tot

⁸³ Ibidem, 312.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van de Ranitz aan BZ, 2 juli 1973.

het staken van de nucleaire samenwerking.⁸⁶ Deze ontwikkeling miste zijn uitwerking niet op president Pompidou, en volgens Gfeller kwam daardoor zijn neo-Gaullistische aard aan de oppervlakte: 'This, he states, prompted Pompidou to re-embrace the orthodox Gaullist tenets of French security independence, as exemplified by his February 1974 'strategic will'.⁸⁷ Het stopzetten van de nucleaire samenwerking resulteerde dus in een protectionistische houding van Pompidou, een tendens die effect zou hebben op de gang van zaken rondom de EPS.

4.2 Heath, Jobert en de Frans-Britse rapprochement

De vriendschap tussen Jobert en Heath leidde in de zomer van 1973 tot een intensieve vorm van politieke besprekingen betreffende Europa. Uit de memoires van Jobert blijkt dat er begin juli al werd aangevangen met Anglo-Franse gedachtewisselingen inzake de transatlantische betrekkingen:

'À Londres, le 2 juillet, je trouvai Edward Heath et mon collègue Sir Alec Douglas Home(.....) résolu à ne pas se laisser entraîner dans la rédaction de documents contraignants avec les Américains, au point qu'ils avaient établi leur propre conception des rapport entre l'Europe et les États-Unis, à laquelle nous pouvions tous souscrire. Edward Heath n'aurait pas sacrifié une parcelle naissante de conscience européenne à la commodité de ses rapports avec les États-Unis. Je les quittai assez rassuré.'⁸⁸

Er was dus sprake van een Engelse verlegging van de focus op de 'special relationship' naar Europa: de minister benadrukt dat Heath en de Britse minister van Buitenlandse Zaken, Alec Douglas-Home, zich niet lieten 'dresseren' door de Amerikanen. Jobert vertrok dus gerustgesteld weer richting de Quai d'Orsay, met het volste vertrouwen dat Engeland zich aan de zijde van Europa (en Frankrijk) zou scharen in de transatlantische fricties. Deze Franco-Britse rapprochement zou in de komende maanden essentieel blijken voor het verdere verloop van de ontwikkelingen rondom het Europese antwoord op het Kissinger-initiatief.

Al op 20 juni werd namelijk overeengekomen dat Heath en Jobert samen zouden werken aan een document over de Europese identiteit, dat gepresenteerd zou kunnen worden aan de V.S. Dit document zou niet op zichzelf staan, maar vergezeld worden van een tweede document binnen het kader van de NAVO. Deze ambitieuze plannen waren echter nog wel afhankelijk van het gedrag van Kissinger, die niet dwars moest gaan liggen: 'On allait peut-être tenir, si Henry Kissinger ne se livrait pas, dans chaque capitale, à l'intimidation ou à un travail de termites.'⁸⁹

⁸⁶ Trachtenberg, 'The French Factor in U.S. Foreign Policy', 55.

⁸⁷ Gfeller, *Building a European Identity*, 45.

⁸⁸ Jobert, *L'Autre regard*, 309.

⁸⁹ *Ibidem*, 309-310.

Bovendien vond er een geheime dialoog plaats tussen Engeland en Frankrijk over de haalbaarheid van een Europese nucleair afweermechanisme, een ontwikkeling die op kritiek kon rekenen van Amerikaanse zijde.⁹⁰ Alhoewel dit ambitieuze project een stille dood zou sterven, maakte zij wel duidelijk dat het Verenigd Koninkrijk bereid was om de aloude 'special relationship' met de V.S. te riskeren ten bate van een leidende rol in Europa in samenwerking met Frankrijk.

Waar Heath en Jobert zich ijverig stortten op het fabriceren van de twee documenten, zou de samenwerking van slechts twee landen niet afdoende zijn om een collectief Europees antwoord te bewerkstelligen. Daarvoor was ook de hulp van de derde Europese grootmacht nodig, West-Duitsland. Jobert had hiervoor een tactiek bedacht die verwarring en paniek zou zaaien in de Bondsrepubliek, te beginnen bij staatssecretaris Paul Frank:

'Frank was reminded that a European identity could only be defined in distinction to the Americans, who according to the French now appeared to be out to destroy European integration. Brandt's envoy was then bombarded with wild accusations: by behaving like a satellite, West Germany would block the unification of Europe; in its panic about the declining US security protection, it ignored the fact that French and British nuclear submarines would be able to destroy two-thirds of the Soviet territory; and it betrayed its French partner, which, contrary to the US, had loyally supported Ostpolitik, only to witness a relapse of Bonn's Westpolitik into the Atlantic years of Ludwig Erhard.'⁹¹

De staatssecretaris toonde zich confuus over de plotselinge Franse ijver om documenten over de Europese identiteit te ontwerpen. Bang dat de beschuldigingen aan het West-Duitse adres juist de Europese politieke ontwikkelingen zouden belemmeren en zo de V.S. zou irriteren, 'Frank upon his return in Bonn proposed to let the French and British have their way'. De diplomatieke manoeuvre van Jobert bleek zeer succesvol: nu stonden de drie grootste Europese spelers achter het gemeenschappelijk uitwerken van de documenten.

Bovenstaande ontwikkeling was op dat moment echter nog volstrekt onduidelijk voor de Nederlandse diplomaten in Frankrijk, niet in de minste plaats vanwege het geheime karakter van het Anglo-Franse overleg en de ambigue Franse acties in het Comité Politique van de EPS. Veel correspondentie werd gewijd aan de Franse wens om de volgende ministeriële EPS-zitting niet zoals gepland in Brussel, maar in Kopenhagen te houden:

'In Parijse ogen is vergaderen als EPS te Brussel slechts mogelijk in tijden van Belgisch voorzitterschap. Een toegeven aan het begrijpelijk verlangen om niet naar Kopenhagen te reizen doch in Brussel te blijven vergaderen zou betekenen dat de Franse stelling volgens welke de EPS- en gemeenschapskwesties streng gescheiden dienen te worden gehouden wordt ondergraven.'⁹² Deze voor de overige lidstaten zeer onpraktische locatiewijziging

⁹⁰ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 201.

⁹¹ Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War*, 173.

⁹² NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van de Ranitz aan BZ, 3 juli 1973.

domineert de diplomatieke berichtgeving in de eerste weken van juli, en deed vermoeden dat Frankrijk nog steeds sceptisch stond ten opzichte van teveel Europese politieke inmenging in EG-aangelegenheden. De Fransen kregen uiteindelijk hun zin; de bijeenkomst van 23 juli zou in de Deense hoofdstad plaatsvinden.

Hoe verging het ondertussen de Anglo-Franse samenwerking betreffende de Europese documenten? Voornamelijk het document over de Europese identiteit zou van cruciaal belang blijken, het tweede document komt later in dit hoofdstuk aan bod. In juli werd het ook voor de overige Europese lidstaten duidelijk dat er druk werd gewerkt aan het eerste document. Volgens Gfeller had Jobert min of meer per ongeluk van de term 'identiteit' gesproken binnen de Europese context.⁹³ Waar Pompidou eerst nog consequent sprak van de Europese 'persoonlijkheid', zou de nieuwe term 'identiteit' de overige Europeanen direct zijn bevallen. De notie van een gemeenschappelijke Europese identiteit sprak tot de verbeelding, en kon daarom op veel steun rekenen. De Franse minister spreekt in zijn memoires echter van een opzettelijke strategie: 'Réclamant, en ces temps de crise, une position et une doctrine des Européens,(...) j'étais mieux compris quand je pressais mes collègues de définir l'identité européenne et l'état des rapports de l'Europe avec les États-Unis.'⁹⁴ De term 'identiteit' zou vanaf juli als een rode draad door de primaire en secundaire bronnen lopen, en de Negen besloten dat het identiteitsdocument een prominente plek zou krijgen op de agenda tijdens de ministeriële bijeenkomst van de Negen op 23 juli te Kopenhagen.

4.3. EPS-vergadering te Kopenhagen op 23 juli

De bijeenkomst in Kopenhagen had er alle schijn van een belangrijk moment te worden in het gemeenschappelijk definiëren van de Europese identiteit. Voor minister Jobert markeerde de vergadering een historisch moment:

'À Copenhague, le 23 juillet, les ministres européens avaient fait un grand pas pour affirmer l'existence de l'Europe, en dehors même des constructions du Marché commun, dans la réalité des États et dans la perspective de leur confédération indépendante. A condition de ne pas relâcher notre vigilance, nous étions en bonne voie pour manifester notre unité sur la plupart des affaires en cours, commerciales, monétaires et politiques. Oui! 1973 pouvait être l'année de notre Europe. Nous étions quelques-uns à commencer à le croire.'⁹⁵

Volgens de minister waren de ogen van zijn Europese collega's nu definitief geopend en accepteerden zij dat de Europeanen zélf de leiding moesten nemen in plaats van zich te laten 'kaalplukken' (door de v.s.): 'de ne pas se jeter tête baissée dans une nouvelle conférence où les Européens seraient la volaille à plumer.'⁹⁶ Uiteraard was het Frankrijk die ze de ogen had geopend: 'Fin juillet, à Copenhague, puis à Bruxelles, sur tous ces sujets,

⁹³ Gfeller, *Building a European Identity*, 38.

⁹⁴ Jobert, *l'Autre regard*, 313.

⁹⁵ Jobert, *l'Autre regard*, 314.

⁹⁶ Ibidem.

nous avons réussi à convaincre.(...) nous forcerions nos partenaires européens à exister dans les grands débats mondiaux.⁹⁷

Er lijkt hier dus sprake te zijn van een sterk pro-Europese Franse houding binnen de kaders van de EPS: Frankrijk nam nu een leidende rol aan in het positioneren van Europa vis-à-vis de V.S. Zoals al in de inleiding vermeld: 'The French government had agreed to what it had always opposed: EPC discussions on U.S.-European relations.'⁹⁸ Dit was zeker een interessante koerswijziging, doch vermeldt Möckli hier niet het meest tastbare element van de wijziging in het buitenlands beleid. Deze lag namelijk verscholen in het accepteren van een grotere rol voor de supranationale Commissie in Europese politieke aangelegenheden, iets wat nu nog niet aan de orde was. Möckli's stelling dat 23 juli de Franse beleidswijziging markeerde, is daarom niet geheel toereikend en wordt tevens aangevochten door Gfeller.⁹⁹

De veelbelovende woorden van Jobert kwamen dus nog niet geheel tot uiting tijdens de vergadering. Er werd wel degelijk besloten om een gemeenschappelijk Europees antwoord uit te werken, dus in de zin vormde deze datum een belangrijk moment in de Europese besluitvorming. Het document over de Europese identiteit werd echter nog niet unaniem geaccepteerd als collectieve reactie op het Kissinger-initiatief. De Nederlandse diplomaten spraken zelfs van een 'toenemende frans-englische animositeit, waarneembaar tijdens de raadszittingen', terwijl er zoals aangetoond tussen die twee landen juist een verregaande samenwerking gaande was. Pas eind juli zou het voor de overige lidstaten duidelijk worden wat Heath en Pompidou daadwerkelijk in hun schild voerden.

Berteffende de verhoudingen tussen Europa en de V.S. beweert Jobert dat hij duidelijk de doelen van de Atlantische alliantie onderstreepte in Kopenhagen. De Europese veiligheidskwestie was volgens hem onlosmakelijk verbonden met de Noord-Amerikaanse, voornamelijk wat betreft het behoud van de Amerikaanse troepen in Europa: 'Il n'y avait pas contradiction entre le souhait du maintien des troupes américaines en Europe et le refus de l'arbitrage impérial.'¹⁰⁰ Wederom was deze positie blijkbaar zeer helder voor Jobert zelf, doch voor de Nederlandse ambassadeur nog in nevelen gehuld:

'(...)wat de EPS betreft, de moeilijke houding van minister Jobert met betrekking tot het tweede rapport-Davignon en de relaties Europa/VS. De Lipkowski moest erkennen dat in communautaire aangelegenheden Frankrijk een moeilijke partner bleef, doch ook hierin speelde de onduidelijke Britse houding een rol.(...) De conclusie uit het gesprek was dat het mij niet zou verbazen indien president Pompidou bij zijn eerstvolgende persconferentie (naar ik aanneem in de loop van de herfst) enige gedachten aangaande Europa zou lanceren.'¹⁰¹

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem, 20.

⁹⁹ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 204.

¹⁰⁰ Jobert, *l'Autre regard*, 346.

¹⁰¹ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van de Ranitz aan BZ, 26 juli 1973.

De verwachting dat Frankrijk pas in de herfst duidelijkheid zou verschaffen betreffende de Europese politiek, laat eens te meer zien dat de overige lidstaten totaal in het duister tastten wat betreft het Franse standpunt, 'doch zegsman vroeg begrip voor zowel de persoonlijke geaardheid van minister Jobert als voor diens gebrek aan ervaring met multilaterale bijeenkomsten.'¹⁰² Als Jobert en Heath het document over de Europese identiteit in naam van alle Europese lidstaten wilden presenteren als collectief antwoord op het Kissinger-initiatief, zouden zij spoedig een duidelijke positie in moeten nemen.

4.4. 'A Gaullist dream come true'

Volgens Gfeller benaderden de Britten Frankrijk pas in augustus met een concept van documenten over een gemeenschappelijke Europese positie. 'The U.K. approached France in August with draft papers. The content of these papers caused surprise in Paris because the British had obviously taken French reservations into account.'¹⁰³ Eerder in dit hoofdstuk is echter aangetoond dat deze documenten al in juli bestonden, Gfeller is hier dus niet geheel nauwkeurig.

De inhoud van de documenten richtte zich voornamelijk op het definiëren van Europese belangen in plaats van het klakkeloos overnemen van V.S.-beleid. Blijkbaar werd er constructieve doch vage taal gebezigd, en werden er geen substantiële concessies gedaan aan de eisen van de V.S. Deze kans werd door (als neo-Gaullistisch bestempelde) Jobert en Pompidou met beide handen aangegrepen, en er werd in de zomer er dan ook hard verder gewerkt aan het definiëren van een Europese identiteit. Zoals Möckli stelt: 'British support for a distinct European identity independent of Washington was almost a Gaullist dream come true.'¹⁰⁴

De inspanningen bleken succesvol, en eind augustus intensiverde de diplomatieke communicatie van de Fransen richting de buitenwereld rondom dit thema. Vooral Kopenhagen was het doelwit van communicatie: '(...)commentaar Franse regering rechtstreeks aan Kopenhagen doorgegeven.(...) medewerker vernam tijdens beleefdheidsbezoek aan zijn Deense collega dat diens ambassade als brievenbus hiertoe wordt gebruikt.'¹⁰⁵ Dit lijkt erop te duiden dat het identiteitsdocument zich inmiddels in een afrondende fase begaf, en er intensief overleg plaatsvond over het verdere verloop van het document.

Negen dagen later, op 30 augustus, vond er een diplomatieke doorbraak plaats en kon de Nederlandse ambassade te Parijs berichten aan Den Haag dat de Fransen 'waarschijnlijk een zekere sympathie koesteren voor de twee Britse werkdocumenten,'¹⁰⁶ Tevens werd vermeld dat de Fransen zich constructiever opstelden ten opzichte van de V.S: zij waren bereid aan

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Gfeller, *Building a European Identity*, 45.

¹⁰⁴ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 202.

¹⁰⁵ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van van Barneveld Kooy aan BZ, 21 augustus 1973.

¹⁰⁶ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van van Barneveld Kooy aan BZ, 30 augustus 1973.

de belangen van president Nixon tegemoet te komen, zolang deze niet 'indruisen tegen de Europese belangen', in dit geval 'enerzijds behoud van de Europese independence anderzijds het vermijden van een proces van onderhandelingen met de Amerikanen dat aan dezen op enigerlei wijze een droit de regard zou geven t.a.v. zowel de ontwikkeling der Europese eenwording als van het Europese beleid op de diverse terreinen welke de Amerikaanse belangen raken.'¹⁰⁷

De tijd bleek rijp voor het collectieve Europese antwoord op 'the Year of Europe': 'Volgens zegsman willen de Fransen kennelijk een streep zetten onder het huidige gekrakeel onder de Negen inzake de betrekkingen met de VS.'¹⁰⁸ Frankrijk legde nu de nadruk op het bereiken van een consensus over de teksten: 'De Fransen zeggen niet langer dat een gemeenschappelijke verklaring van de Negen met de VS overbodig is, doch stellen nu slechts dat zulks zal afhangen van de mogelijkheid om à neuf overeenstemming nopens een tekst te bereiken.(...)'¹⁰⁹ Oftewel, zoals Möckli stelt: on the 29th of August, the French finally took the reins into their own hands.'¹¹⁰ Deze beweging was, zoals aangetoond, al in juni in gang gezet met het begin van het Frans-Britse overleg, dus Möckli's constatering is niet geheel juist.

4.5. L'année de l'Europe

Wederom vond er een EPS-vergadering plaats in Kopenhagen, dit keer op 10 en 11 september. Nu was er tevens sprake van enige onduidelijkheid, ditmaal niet veroorzaakt door de Fransen maar door het spraakgebrek van diplomaat Oldenburg:

'Jobert zou van plan zijn Pompidou te vergezellen op zijn reis naar Peking en hij zou dan in zijn plaats de Lipkovski zenden.(...) Oldenburg gaat druk uitoefenen opdat Jobert zijn plannen verandert en wel de ministersvergadering van de EPS te Kopenhagen bijwoont. Oldenburg stottert vaak wat en daardoor was niet geheel begrijpelijk of hij iets zeide over een mogelijkheid dat Jobert wel de 10^e zou komen, doch de 11^e niet van de partij zou kunnen zijn. Als uiterste half-minimum zou dat dan tenminste nog iets zijn, maar uiteraard ware het beter wanneer de Franse minister beide dagen aanwezig zou zijn.'¹¹¹

Jobert leek zich een week later opeens te realiseren dat zijn aanwezigheid te Kopenhagen toch wel van groot Europees belang was: 'In concreto betekent zulks dat de Fransen zich bewust zijn van het grote belang van de ministeriële bijeenkomst van 10-11/9. Zozeer zelfs dat naar Britse indrukken, welke ook de mijne zijn, (...) het thans bepaald niet uitgesloten geacht moet worden dat uw Franse ambtgenoot toch te Kopenhagen aanwezig zal zijn.'¹¹² De minister zou uiteindelijk inderdaad acte de presence geven in Kopenhagen. Dit keer verliep

¹⁰⁷ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van van Barneveld Kooy aan BZ, 27 augustus 1973.

¹⁰⁸ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van van Barneveld Kooy aan BZ, 30 augustus 1973.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War*, 174.

¹¹¹ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, brief van D.W. Baron van Lynden aan de Ranitz, 21 augustus 1973.

¹¹² NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van van Barneveld Kooy aan BZ, 30 augustus 1973.

de samenwerking uiterst voorspoedig en werd er veel vooruitgang geboekt, een trendbreuk met de eerdere ministeriële zittingen:

‘Réunis au Danemark, pays qui avait alors la présidence de leurs travaux, pour affirmer qu’ils s’agissait d’orientation politique délibérément concertée entre les États, au-delà des travaux ordinaires de la Commission économique européenne, ils adoptèrent un texte sur l’identité européenne - enfin, proclamant les responsabilités mondiales de neuf pays, la volonté de l’Europe de se déterminer librement. Le texte anglais servit de base au projet de déclaration entre la Communauté économique européenne et les États-Unis.’¹¹³

Ditmaal bestond er geen discrepantie tussen de beweringen van Jobert en de feitelijke gang van zaken voor de buitenwereld: de nieuwe ‘verklaring’ was zeer goed voorbereid ‘par des rencontres et conversations dans toutes les villes d’Europe, l’ accord aujourd’hui a été acquis très vite sans aucune difficulté.’¹¹⁴ Het gemeenschappelijke document werd ‘Verklaring over de Europese identiteit’ gedoopt.

Ook de secundaire literatuur bevestigt deze vlotte procedure: ‘Internal EPC preparations now went smoothly. When the ministerial meeting finally took place on September 10, 1973, it was an overwhelming success. The Nine agreed on ten subjects to be discussed with Nixon. They approved the part of the declaration that dealt with foreign policy matters and proposed a new European-American bilateralism.’¹¹⁵ Er was nu sprake van eensgezindheid wat betreft de verklaring, waarin een nieuwe vorm van transatlantische bilaterale diplomatie werd voorgesteld.

Tevens werd bepaald dat de Commissie zou participeren in die delen van de verklaring die vielen binnen de competentie van de EG.¹¹⁶ Dit was een concessie voor Frankrijk en een duidelijke beleidswijziging: ‘indien de praktijk van vijftien jaar heeft aangetoond dat Parijs nergens groter bezwaar tegen heeft dan tegen het bestaan en de rol van de Europese Commissie, dan moeten daar zwaarwegende en permanente redenen voor zijn.’¹¹⁷ Deze redenen hadden zich in de voorgaande maanden afgetekend in het licht van de monetaire urgentie en de mogelijke consequenties van de bipolaire détente; blijkbaar was Frankrijk bereid om haar supranationale bezwaar enigszins te laten varen in ruil voor het formuleren van een collectieve Europese identiteit vis-à-vis de V.S. Jobert spreekt in zijn mémoires slechts zelden over het supranationale orgaan. In bovenstaand citaat merkt hij op dat ‘au-delà des travaux ordinaires de la Commission économique européenne, ils adoptèrent un texte sur l’identité européenne’. Hieruit blijkt dat de Commissie wel degelijk van invloed was

¹¹³ Jobert, *l’Autre regard*, 329-330.

¹¹⁴ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, Frans krantenartikel (bron onbekend) geschreven door Jean Lecerf, getiteld ‘Large accord entre les Neuf sur les conditions du dialogue avec les U.S.A.-ou l’Europe parlerait d’une seule voix’, 10 september 1973.

¹¹⁵ Möckli, ‘Asserting Europe’s Distinct Identity’, 207.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1408, aantekening met onderwerp: ‘verwachtbare Franse gedachtesgangen inzake de Europese Unie’ door A. Van der Willigen, 15 januari 1974.

geweest: 'over' de gewone taken van de Commissie heen, werd het document aangenomen. Dit impliceert de rol van de Commissie in de politieke besluitvorming inzake de identiteitskwesitie. Uiteraard wordt dit feit niet door de minister geaccentueerd, maar geeft hij vooral uiting aan de positieve sentimenten rondom l'année de l'Europe:

'Oui, 1973 serait peut-être, alors, l'année de l'Europe, mais pas celle d'Henry Kissinger, essayant de forcer la main. J'avais beaucoup plaidé auprès de mes collègues, avec passion parfois- hors de mes habitudes. J'avais cruellement souligné les dérobades, les contradictions, les hypocrisies. Et voilà que nous étions d'accord pour envisager l'avenir entre nous.(...) Quel chemin nous avons parcouru, parmi les embûches, les manoeuvres, les réticences! Mais qu'importe! Nous avançons. L'Europe allait commencer à parler d'une seule voix.'¹¹⁸

De minister lijkt hier ook nog even te refereren aan de Franse supranationale concessie met de woorden 'les embûches, les manoeuvres, les réticences!', doch kan dit ook bedoeld zijn als opmerking over zijn succesvolle pogingen de overige Europeanen te overtuigen van de noodzaak van het spreken met één Europese stem.

4.6. L'idée de manoeuvre

Op 25 september presenteerde de Deense diplomaat Andersen de 'Verklaring over de Europese identiteit' aan Kissinger in New York; het officiële collectieve Europese antwoord op het Kissinger-initiatief. Hierin werd niet de transatlantische identiteit bevestigd, maar juist de afzonderlijke Europese identiteit ten opzichte van de V.S. Het beoogde resultaat van de nationaal veiligheidsadviseur was dus niet behaald, en had zelfs een averechts effect teweeggebracht. Kissinger's reactie op het document gaf blijk van een zekere teleurstelling, maar hij bleek niet zo furieus als de Europeanen in eerste instantie hadden gevreesd. Hij stemde ermee in over het document te onderhandelen, en noemde de Europese verklaring zelfs 'an event of the greatest significance that might come to be seen as one of the decisive moments of the postwar period'.¹¹⁹

Deze relatief milde reactie kwam niet uit het niets; hij was ingegeven door een strategische zet van Jobert. Zoals eerder in dit hoofdstuk genoemd, hadden Heath en Jobert niet aan één, maar aan twee verklaringen gewerkt. De Franse minister had namelijk bedacht dat Kissinger de verregaande Verklaring over de Europese Identiteit waarschijnlijk zou accepteren, als er ten compensatie een substantiële verklaring van de Vijftien in NAVO-verband werd aangeboden.¹²⁰ Jobert had de Franse vertegenwoordiger binnen de NAVO, François de Rose, al eerder in september verzocht in het geheim een ontwerp over transatlantische veiligheid voor te bereiden die sterk rekening zou houden met Amerikaanse belangen. 'The resulting French text included references to issues that were important to Paris, such as the specificity of European defense, the relevance of nuclear deterrence, and the role of British and French

¹¹⁸ Jobert, *l'Autre regard*, 330.

¹¹⁹ Möckli, 'Asserting Europe's Distinct Identity', 207.

¹²⁰ Ibidem.

nuclear forces. But in emphasizing the indivisibility of allied security and in identifying common defense as a precondition of détente, the French text included remarkable concessions to Washington.’¹²¹ Door deze tactiek, door Möckli ‘l'idée de manoeuvre’ gedoopt, werd de reactie van de V.S. op de Europese Verklaring sterk getemperd.

De Verklaring over de Europese identiteit zou in de daaropvolgende maanden verder uitgewerkt worden en definitief worden getekend door de Negen in december 1973. Het uiteindelijke document vermeldt:

‘The Nine European States might have been pushed towards disunity by their history and by selfishly defending misjudged interests. But they have overcome their past enmities and have decided that unity is a basic necessity to ensure the survival of the civilization which they have in common.’¹²²

Alhoewel wordt gesproken van ‘de Negen’, lijkt bovenstaande opmerking bij uitstek de adequate beschrijving van het Franse beleid ten aanzien van Europa in 1973. Het voorheen anti-supranationale Frankrijk nam nu, in naam van Europa, een supranationale houding aan.

¹²¹ Ibidem, 208.

¹²² CVCE, ‘Declaration on European Identity’ (Copenhagen, 14 December 1973), Bulletin of the European Communities. December 1973, No 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities. "Declaration on European Identity", p. 118-122.

Conclusie

In retrospect blijken voornamelijk de angst voor het condominium der grootmachten, de monetaire urgentie en de kritiek op de diplomatieke methodes van de V.S. de boventoon te hebben gevoerd in de besluitvorming rond het Frans buitenlands beleid van 1973. Deze drie-eenheid was dientengevolge verantwoordelijk voor de beleidswijziging die zich vanaf juni zou ontwikkelen.

In deze maand beleefde de nucleaire détente haar hoogtepunt met het bilaterale akkoord tussen de twee supermachten. Deze gebeurtenis bleek van grote importantie voor de Franse minister Jobert, en miste haar uitwerking niet op het buitenlandse beleid. Uit de angst voor een wezenlijke bedreiging van de Europese veiligheid vloeide een sterk pro-Europese gezindheid voort, die moest resulteren in een grotere Europese politieke cohesie die stand zou kunnen houden in de bipolaire wereldorde. Hierbij maakten nationalistische sentimenten plaats voor een toegeeflijker houding betreffende Europa. Jobert ontpopte zich op deze wijze als voorvechter van Europese politieke integratie, en Frankrijk zou in september zelfs een grotere rol voor de supranationale Commissie accepteren in Europese politieke aangelegenheden.

Vooraf Pompidou hamerde op de urgentie van het oplossen van de monetaire crisis en een distantiëring van de V.S., een attitude die steeds meer scepticisme behelsde naarmate het jaar 1973 vorderde en de gezondheid van de Franse president sterk verslechterde. Zijn twijfelzuchtige opstelling werd in balans gebracht door de visie van Jobert. De diplomatie van de minister richtte zich er voornamelijk op een balans te vinden tussen het aansporen van de Negen om hun eigen weg te volgen in het licht van de détente der grootmachten, en het handhaven van de transatlantische betrekkingen. Hierbij werd vermeden al teveel provocatie van de V.S. te veroorzaken die de Europese veiligheid alsnog in gevaar zou kunnen brengen.

Pompidou trachtte nog een continuering van de Frans-Amerikaanse nucleaire samenwerking te bewerkstelligen buiten politieke en economische kaders om; in september sneuvelde dit plan echter. Mede hierdoor trad hij in de Gaullistische voetsporen van zijn presidentiële voorganger, en legde de nadruk op een protectionistisch beleid vis-à-vis de Verenigde Staten dat het proces van definiëren van een aparte Europese identiteit ten goede zou komen.

De Franse beleidswijziging ontwikkelde zich gestaag in de maanden juni, juli en augustus. De kentering werd gefaciliteerd door de Frans-Britse rapprochement en het geheime overleg tussen Heath en Jobert; de zeer inschikkelijke houding van de Britse premier was hierbij van groot belang. Pas eind augustus werd deze ontwikkeling duidelijk voor de overige Europese lidstaten.

In de uiteindelijke Verklaring over de Europese Identiteit werd de grotere rol voor de Commissie geformaliseerd, het tastbare resultaat van de Franse beleidswijziging. In de memoires van Jobert worden er bijna geen woorden vuil gemaakt aan de ontwikkelingen rondom de supranationale Commissie, deze significante doch voor Frankrijk enigszins vernederende concessie wilde hij ongetwijfeld niet breed uitmeten.

De collectieve Europese afkeur van de diplomatieke methodes van Kissinger, voornamelijk geverbaliseerd door Jobert, zorgden voor een tendens die zich steeds meer aftekende als een aversie tegen het Year of Europe-initiatief. Dit plan zou vervolgens juist als stimulans dienen voor een definiëring van Europa als een aparte entiteit vis-à-vis de Verenigde Staten.

Kissinger ambieerde met zijn Year of Europe-initiatief de grotere vragen aan te snijden in de kwestie van transatlantische samenwerking en de rol van Europa binnen de bipolaire realiteit van de Koude Oorlog. Door zijn weinig subtiele diplomatie werkte dit plan echter averechts, en vormde voor de Europese lidstaten de katalysator van de al aanwezige tendensen richting de versterking van de Europese politieke integratie. Deze bevond zich in de zomer van 1973 nog in een zeer pril en fragiel stadium, doch slaagden de lidstaten erin om een collectieve reactie te formuleren waarin de eigen identiteit van Europa werd bevestigd, en zij als een onafhankelijk politieke actor zou worden beschouwd op het internationale politieke toneel.

Hoewel de hernieuwde relance européenne nog heel wat te verduren zou krijgen in de daaropvolgende periode, zou de ontwikkeling rondom de Verklaring over de Europese identiteit een jaar later een stimulans vormen voor de oprichting van de Europese Raad. De ontwikkelingen in 1973 hebben, zo bezien, beslist bijgedragen aan de capaciteit van de Europese Gemeenschap om het heft in eigen hand te nemen en zich te laten gelden als een deelnemer van formaat in het politieke spel dat werd gedomineerd door de twee grootmachten. Kissinger's initiatief transformeerde zo van the Year of Europe naar l'année de l'Europe.

Bibliografie

Primair

Jobert, M., *L'autre regard* (Parijs 1976).

Jobert, M., *Mémoires d'avenir* (Parijs 1974).

Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe, 'Statement from the Paris Summit' (19-21 October 1972), bron: Bulletin of the European Communities. Oktober 1972, No 10. Luxemburg: Office for official publications of the European Communities, 7/8.

Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs: Department of State Bulletin, 14 mei 1973, 'The Year of Europe', speech door Henry A. Kissinger op 23 april 1973, 593-598.

Nationaal Archief (NA)

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van J. de Ranitz aan BZ, 17 december 1972.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van J. de Ranitz aan BZ, 4 juni 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, bericht van J. de Ranitz aan BZ met onderwerp: 'redevowering minister Jobert (Europese eenwording)', 19 juni 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van J. de Ranitz aan BZ, 29 juni 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van J. de Ranitz aan BZ, 2 juli 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van J. de Ranitz aan BZ, 3 juli 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1397, codebericht van J. de Ranitz aan BZ, 26 juli 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, brief van D.W. Baron van Lynden aan J. de Ranitz, 21 augustus 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van G.W. van Barneveld Kooy aan BZ, 27 augustus 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, codebericht van G.W. van Barneveld Kooy aan BZ, 30 augustus 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1398, Frans krantenartikel (bron onbekend) geschreven door Jean Lecerf, getiteld 'Large accord entre les Neuf sur les conditions du dialogue avec les U.S.A.-ou l'Europe parlerait d'une seule voix', 10 september 1973.

NA, toegang 2.05.177, bestanddeel 1408, aantekening met onderwerp: 'verwachtbare Franse gedachtegangen inzake de Europese Unie' door A. Van der Willigen, 15 januari 1974.

Foreign Relations of the United States (FRUS)

FRUS, dossier 00609, rapport van defensiesecretaris Melvin Laird aan Henry Kissinger, 29 juli 1971.

FRUS, dossier 00553, conversatie tussen Minister of State Franz Heubl, Franz Joseph Strauss, Henry Kissinger en Helmut Sonnenfeldt, 1 september 1972.

FRUS, dossier 00690, conversatie tussen ambassadeur van Frankrijk Jacques Kosciusko-Morizet en Henry Kissinger, 29 maart 1973.

FRUS, dossier 00815, conversatie tussen minister Jobert, Henry Kissinger, Mr. Stoessel en Mr. Sonnenfeldt, 26 september 1973.

Secundair

Allin, D.H., *Cold War Illusions: America, Europe and Soviet Power, 1969-1989* (New York 1994).

Bernstein, S., *The Pompidou Years, 1969-1974* (Cambridge 2000).

Bundy, W., *A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency* (Londen 1998).

Dehousse, R., en Weiler, J., *EPC and the Single Act: From Soft Law to Hard Law?* EUI Working Paper EPU No. 90/1 (San Domenico 1990).

Gfeller, A.E., *Building a European Identity: France, the United States and the Oil Shock, 1973-1974* (New York 2012).

Hanhimäki, J., *The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy* (New York 2004).

Hill, C., en Smith, K.E., *European Foreign Policy: Key Documents* (Londen 2000).

Kissinger, H., *Diplomacy* (1994 New York).

Kissinger, H., *The Troubled Partnership* (New York 1965).

Longevall, F., en Preston, A., *Nixon in the world: American Foreign Relations, 1969-1977* (New York 2008).

Lundestad, G., *The United States and Western Europe Since 1945* (New York 2003).

Marsh, D., *The Euro: The Battle for the New Global Currency* (2011 Londen).

McC. Mathias Jr, C., 'America and Europe', in: Adelphi Paper no.70, *Europe and America in the 1970s: Between Détente and Confrontation* (Londen 1970) 1-10.

Melandri, P., *Une incertaine alliance: les États-Unis et l'Europe; 1973-1983* (Parijs 1988).

Möckli, D., 'Asserting Europe's Distinct Identity: The EC Nine and Kissinger's Year of Europe', in: M. Schulz en T. Schwartz, *The Strained Alliance* (New York 2010) 195-220.

Möckli, D., *European Foreign Policy During the Cold War: Heath, Brandt, Pompidou and the Dream of Political Unity* (New York 2009).

Nuttall, S., *European Political Co-operation* (New York 1992).

Rasmussen, M., en Knudsen, A., *The Road to a United Europe: Interpretations of the Process of European Integration* (Brussel 2009).

Roszbach, N.H., *Heath, Nixon and the Rebirth of the Special Relationship: Britain, the US and the EC, 1969-74* (Basingstoke 2009).

Siniver, A., *Nixon, Kissinger and U.S. Foreign Policy Making: The Machinery of Crisis* (New York 2008).

Trachtenberg, M., 'The French Factor in U.S. Foreign Policy during the Nixon-Pompidou Period, 1969-1974', paper gepubliceerd ter gelegeheid van een conferentie over Georges Pompidou en de Verenigde Staten genaamd 'A special relationship, 1969-1974' (Parijs 2009).